

Economisch-Statistische Berichten

Automation en arbeidsvreugde

★

Drs. M. C. Verburg
Zeeuwse visie op het Deltaplan

★

Drs. J. E. Hagen
De Internationale Conferentie over
Menselijke Betrekkingen

★

Dr. M. Loeys
De wettelijke regeling van het
accountantsberoep in België

UITGAVE VAN HET NEDERLANDSCH ECONOMISCH INSTITUUT

41e JAARGANG

No. 2050

WOENSDAG 3 OKTOBER 1956

COLLECTIEVE
PENSIOEN-VERZEKERING

H. BRONS Jr
MAKELAAR IN ASSURANTIËN

TELEFOON 11 19 80*

MAURITSWEG 23
ROTTERDAM

vacatures

GEMEENTE ROTTERDAM

Bij de dienst van Gemeentewerken kan een
administratief hoofdambtenaar
afdelingschef

worden geplaatst, die zal worden belast met de leiding van het bureau Rentegevende eigendommen en grondbedrijf.

Vereist: Ontwikkeling op academisch niveau, commerciële aanleg en praktijk in een leidinggevende functie.

Bekendheid met de moderne bedrijfsadministratie, met huur- en pachtzaken, alsmede met de behandeling van de zaken met betrekking tot het beheer van een grondbedrijf, strekt tot aanbeveling.

Salarisgrenzen f 9030,- tot f 11550,-, te verhogen met 6%. Voor bijzonder geschikte krachten is bezoldiging boven het maximum van f 11550,- mogelijk.

Aan gehuwden worden in het algemeen de reis- of pensionkosten en verhuiskosten vergoed.

Sollicitaties te richten tot burgemeester en wethouders en in te zenden aan het bureau Personeelvoorziening, kamer 331, stadhuis, binnen 14 dagen na deze oproep, onder no. 437.

(Zie voor vacatures ook de achterpagina)

R. Mees & Zoonen
Bankiers en
Assurantie-makelaars

Rotterdam

Amsterdam · 's-Gravenhage
Delft · Schiedam · Vlaardingen
Alblasserdam

verlenen gaarne hun
goede diensten, o.m.
bij het

kiezen van beleggingen

sluiten van auto-, w.a.,
fraude- en berovings-
verzekeringen

ECONOMISCH-
STATISTISCHE BERICHTEN

Uitgave van het Nederlandsch Economisch Instituut
Adres voor Nederland: Pieter de Hoochweg 120, Rotterdam-W.
Telefoon redactie: K 1800-52939. Administratie: K 1800-38040. Giro 8408.

Bankiers: R. Mees en Zoonen, Rotterdam. Banque de Commerce, 6, Place Royale, Brussel, postcheque-rekening 260.34.

Redactie-adres voor België: Dr. J. Geluck, Zwijnaardse Steenweg 357, Gent.

Abonnementen: Pieter de Hoochweg 120, Rotterdam-W.

Abonnementsprijs: franco per post, voor Nederland en de Overzeese Rijksdelen (per zeepost) f. 29,—, overige landen f. 31,— per jaar. Abonnementen kunnen ingaan met elk nummer en slechts worden beëindigd per ultimo van het kalenderjaar.

Losse nummers 75 ct.
Speciale nummers f. 2.

Aangetekende stukken in Nederland aan het Bijkantoor Westzeedijk, Rotterdam-W.

Advertenties. Alle correspondentie betreffende advertenties te richten aan de Koninklijke Nederlandsche Boekdrukkerij H.A.M. Roelants, Lange Haven 141, Schiedam (Telefoon 69300, toestel 1 of 3).

Advertentie-tarief f. 0,30 per mm. Contract-tarieven op aanvraag. Rubrieken „Vacatures” en „Beschikbare krachten” f. 0,60 per mm (dubbele kolom). De administratie behoudt zich het recht voor om advertenties zonder opgaaf van redenen te weigeren.

COMMISSIE VAN REDACTIE: C. van den Berg; Ch. Glasz; L. M. Koyck
H. W. Lambers; J. Tinbergen; F. de Vries. Redacteur-Secretaris: A. de Wit;
Adjunct Redacteur-Secretaris: J. H. Zoon.

COMMISSIE VAN ADVIES VOOR BELGIË: F. Collin;
J. E. Mertens de Wilmars; J. van Tichelen; R. Vandeputte; A. Vlerick.

Automation en arbeidsvreugde

De mechanisering van productieprocessen heeft enerzijds het aanschijn gegeven aan een aantal leidinggevende en technische functies, waarvoor een grondige scholing is vereist en die de bekleeders daarvan de mogelijkheid bieden bevrediging in hun werk te vinden. Anderzijds echter heeft zij vele ongeschoolden naar de lopende band gevoerd, waar zij eentonig werk vernichten, dat hun vaak van iedere mogelijkheid vreugde in het werk te scheppen berooft. Bij menigeen zal ongetwijfeld de vraag gerezen zijn, of de overgang van mechanisering naar automatisering deze tegenstelling niet zal vergroten en de arbeidsvreugde der niet-leidinggevende werknemers niet in sterker mate zal aantasten. Met deze vraag hebben zich de samenstellers van een door het Britse „Department of Scientific and Industrial Research” uitgebracht rapport over automation ¹⁾ in enkele paragrafen bezig gehouden.

Recente onderzoeken hebben uitgewezen, dat vooral het feit, dat het arbeidstempo van de man aan de lopende band door de machine wordt bepaald, een bron van vermoeidheid en onbehagen is. Zolang de automatisering van het productieproces niet is voltooid zal deze situatie zeker niet verbeteren: nog steeds immers, bepaalt het machinetempo dan het moment, waarop de arbeider zijn handelingen moet verrichten. Bij volledige automation echter is, aldus het rapport, van tempo-oplegging geen sprake meer: de arbeider controleert de automaat op door hem zelf of door de bedrijfsleiding vastgestelde momenten en alleen bij niet-schematische onderbrekingen eist de machine zijn tussenkomst. Volledige automation zal dan ook vermoedelijk de door tempo-oplegging veroorzaakte neerwaartse trend der arbeidsvreugde ombuigen.

Mogelijk zal door automation de fysieke bevrediging, voortspruitend uit lichamelijke activiteiten en contact met het te bewerken materiaal, verminderen. Hier staat echter tegenover, dat een aantal baantjes, die allang geen fysieke bevrediging meer geven, bij automation zal verdwijnen en dat op zijn minst andere vreugden voor het verlies aan fysieke bevrediging in de plaats zullen komen. Zo zal de „toezichhouder” geworden arbeider vaak meer van het arbeidsproces te zien krijgen en over het algemeen in technisch opzicht beter worden voorgelicht dan de man aan de lopende band, omdat hij moet begrijpen hoe zijn functie aan andere functies is aangepast. Voorts zal de gedachte, dat hij meehelpt een indrukwekkende reeks

machines te beheersen, hem wellicht met trots vervullen.

Een probleem van andere aard is, dat het op de prestatie der individuele arbeiders gebaseerde stukloon zelden bij automation past en dat naar andere criteria voor de loonbepaling zal moeten worden omgezien. In hoeverre dit invloed op de arbeidsvreugde zal hebben is niet bekend. Zeker is wel, dat stukloon een bron van wrijvingen kan zijn, en daarom alleen al is het feit dat het terrein, waarop stukloon kan worden toegepast, door automation wordt beperkt wellicht een voordeel.

In verband met de omstandigheid, dat automation in meerdere mate ploegenarbeid zal vereisen, dient met het oog op de efficiency, de veiligheid en de gezondheid der werknemers te worden nagegaan, hoe de werktijden het best kunnen worden geregeld. Ook dit vraagstuk houdt, doordat het ploegenstelsel ingrijpt in het huiselijk en maatschappelijk leven der arbeiders, ten nauwste verband met de arbeidsvreugde. Een afdoend antwoord omtrent deze invloed kan nog niet worden gegeven. Wel heeft een onderzoek bij arbeiders, die kortelings bij continu-arbeid waren ingeschakeld, voorlopig uitgewezen, dat deze arbeiders, hoewel zij het verlies van het weekeinde voor activiteiten op maatschappelijk gebied als een groot nadeel zagen, geen ernstige moeilijkheden ondervonden met het aanpassen van het patroon hunner huiselijke bezigheden aan dat van hun werktijd.

Een ander probleem wordt nog opgeworpen door het ervaringsfeit, dat het displezier, dat het werk in gemechaniseerde bedrijven zelf oplevert, kan worden gecompenseerd door het samenwerken in ploegverband met andere arbeiders. Bij geautomatiseerde productieprocessen zijn de arbeiders echter veelal over een groot terrein verspreid en betrekkelijk geïsoleerd, zodat zij „social satisfaction” van deze aard zullen moeten missen. Uit de samenwerking met leidinggevende functionarissen en technici, met wie zij een belangrijk doel, nl. het draaiend houden van de automaat, gemeen hebben, kunnen zij echter volgens het rapport nieuwe, en wellicht grotere, voldoening putten.

Tot slot een enkel woord over promotiekansen. Zoals bekend komt het niet zelden voor, dat arbeiders op grond van hun ervaring tot leidinggevende functies opklimmen. Automation, die voor een aantal functies scholing vereist, welke slechts bij instellingen van onderwijs kan worden verkregen, zal dergelijke promoties aanzienlijk bemoeilijken. Voor de ondernemingen is het dan ook meer dan ooit zaak, de potentiële managers en technici in het bedrijf te ontdekken en hun — door hen te laten opleiden — promotiekansen niet te onthouden.

¹⁾ „Automation; a report on the technical trends and their impact on management and labour”. London, H.M.S.O. 1956, 106 blz.

INHOUD

	Blz.		Blz.
Automation en arbeidsvreugde	863	Aantekeningen:	
Zeeuwse visie op het Deltaplan; in staat van wording, door Drs. M. C. Verburg	865	Automation van de administratie	873
De Internationale Conferentie over Menselijke Betrekkingen, door Drs. J. E. Hagen	867	Engeland zonder Suezkanaal	875
De wettelijke regeling van het accountantsberoep in België, door Dr. M. Loeyts	869	Ingezonden stuk:	
		De capaciteit van de staalproducerende industrie in de Verenigde Staten en Rusland, door T.T.X., met een naschrift van Ir. A. Groothoff	876
		Geld- en kapitaalmarkt, door Drs. J. C. Brezet	878

DE ARTIKELN VAN DEZE WEEK

Drs. M. C. VERBURG, Zeeuwse visie op het Deltaplan; in staat van wording.

Schr. betoogt dat het Delta-gebied door de afsluiting der zeegaten een geheel andere zgn. data-structuur ontvangt. De aangrenzende gewesten Zuid-Holland en Noord-Brabant hebben een van Zeeland afwijkende visie op deze structuurverandering. De Zuidhollandse visie is typisch randstedelijk; nieuwe werk- en recreatiegebieden zijn geprojecteerd, voor zover voor Rotterdam van belang zijnde. De Zeeuwse inzichten zijn thans zichtbaar geworden in een aperçu van mogelijkheden. Deze inzichten groeien na moeizame studie door een ingestelde Werkgroep Deltazaken Zeeland, waarin deskundigen op allerlei terrein zitting hebben. De aanleg van een zoetwaterreservoir is een belangrijk argument voor het Deltaplan. Van Zeeuwse zijde echter wordt de wens tot landwinst naar voren gebracht, teneinde de boerenzoons land te verschaffen. De belangrijkste hefboom voor de ontwikkeling van de delta is het ontstaan van een kruispunt van oost-west lopende waterwegen en noord-zuid lopende vaste verbindingen. Hieronder vallen de geprojecteerde dammen en een in studie zijnde vaste verbinding over de Westerschelde, waardoor een rechtstreekse verbinding tussen Rotterdam enerzijds en Vlaanderen en Noord-Frankrijk anderzijds zou ontstaan. Hiermede zou de delta een nieuwe schakel in de internationale verkeersstroom worden. Door de moeilijke bevaarbaarheid van de Westerschelde voor grotere schepen worden de industriegebieden van Vlissingen tot aan het Zuid Sloe en langs het Kanaal van Terneuzen-Gent naar voren geschoven. Zeeuwse wenst een onderzoek naar de mogelijkheid tot behoud van de oestercultuur, terwijl een apart onderzoek gaande is naar de achteruitgang van vissersgemeenten als Veere, Yerseke en Bruinisse.

Drs. J. E. HAGEN, De Internationale Conferentie over Menselijke Betrekkingen.

In dit artikel wordt op enkele punten van deze te Berg en Dal gehouden conferentie ingegaan. Schr. wijst eerst op de moeilijkheid de resultaten van een dergelijke conferentie te meten. Gezien het hybridische karakter van het aan de orde gestelde onderwerp en het naar nationaliteit, godsdienst, wereld- en levensbeschouwing, vakgeleerdheid en praktijkervaring sterk gedifferentieerde gezelschap, was het niet gemakkelijk „structuur” in het geheel te brengen. Deze conferentie heeft ertoe bijgedragen aan de term „human relations” de beperking te ontnemen die haar uit hoofde van haar oorsprong in de Amerikaanse sfeer aankleeft. Dr. Wilson uit Londen betoogde, dat voor hoogontwikkelde vormen van mechanisatie, de vroeger tegen bepaalde aspecten van mechanisatie geuite kritiek, meestal veel minder gegrond is. Hij pleitte ook voor gelijktijdige bestudering van de menselijke en technologische problemen in het bedrijf in het belang van een industriële efficiency. Zowel Dr. Wilson als Dr. Van Vught Tijssen gaven hun visie op het onderwerp „Interaction between research and application in the field of Human Relations”. Bij beiden was het uitgangspunt de verhouding en wisselwerking tussen research-werker en „afnemer” van researchresultaten, dat zijn de leiding van bedrijf, vakvereniging, organisatie en publieke dienst. Om deze wisselwerking tussen researchwerker en afnemer

vlotter te doen verlopen werd gepleit voor een intermediaire functie op het raakvlak van theorie en praktijk.

Dr. M. LOEYS, De wettelijke regeling van het accountantsberoep in België.

Schr. schetst de ontwikkeling van de wettelijke regeling van het accountantsberoep in België sedert 1945. Bij de wet van 22 juli 1953 werd het Instituut der Bedrijfsrevisoren opgericht. De door de wetgever bepaalde taak van de bedrijfsrevisor is beperkter dan de in het algemeen gebruikelijke conceptie in zake de rol van de accountant. Schr. geeft aan in welke gevallen de wet de aanstelling van een lid van het Instituut voorschrijft. Vervolgens bespreekt hij doel en werking van het Instituut. Daarna worden besproken: het aan de bedrijfsrevisoren voorbehouden arbeidsveld; de eisen welke aan toelating als lid van het Instituut gesteld worden en de onverenigbaarheid van het lidmaatschap met bepaalde functies. Ook wordt aandacht geschonken aan het zgn. overgangsregime, dat tijdens de eerste vier werkingsjaren van het Instituut van kracht is. Doordat het Instituut slechts langzaam op gang kwam, is de effectieve duur van de overgangsperiode beknot. Hoewel zich meer en meer het werkdomein van de bedrijfsrevisoren precieseert, zal hun functie niet eenvoudig zijn, zolang niets gewijzigd wordt aan de bestaande wettelijke verplichtingen inzake de boekhouding.

— SOMMAIRE —

Drs. M. C. VERBURG, Vue zélandaise sur le projet Delta.

L'exécution du projet Delta aura d'importantes répercussions sur la position de la région du Delta. La Hollande méridionale aussi bien que le Brabant septentrional ont une propre vue sur les modifications de structure inhérentes à la réalisation du projet Delta. Les désirs zélandais sont actuellement connus dans leur forme provisoire. Dans son article l'auteur en donne une vue d'ensemble; il fournit notamment des commentaires sur les possibilités économiques mises en avant par la Zélande.

Drs. J. E. HAGEN, La conférence internationale sur les relations humaines.

Une conférence sur les relations humaines a été tenue à Berg en Dal au début de septembre. Les participants, de plus de 30 nationalités et qui différaient en outre selon religion, conception du monde et de la vie, érudition et expérience pratique, sont restés deux semaines ensemble et ont essayé d'entamer entre eux une conversation et de maintenir celle-ci. Dans cet article l'auteur rend compte de ses impressions et fait quelques réflexions sur cette conférence.

Dr. M. LOEYS, La réglementation légale de la profession d'expert-comptable en Belgique.

L'auteur expose le développement depuis 1945 de la réglementation légale de la profession d'expert-comptable. La Loi du 22 juillet 1953 a fait naître un Institut des Réviseurs d'Entreprises; cet Institut ne s'est mis que lentement en route. Ensuite l'auteur entre en détails sur le but et le fonctionnement de cet Institut, le champ d'activité des Réviseurs d'Entreprises, les conditions d'admission pour devenir membre et les fonctions incompatibles avec la qualité de membre de l'Institut.

Zeeuwse visie op het Deltaplan in staat van wording

Een statische „tableau économique” vertoont een kringloop die niets te voorspellen overlaat. De toegepaste economische wetenschappen kunnen hier, na gedane arbeid, uitrusten bij de gratie van de gevonden oplossingen die tot clichés zijn gereduceerd. De praktijk van de economische ontwikkeling vertoont echter een dynamisch karakter, die de toegepaste theorie als het ware dwingt tot een „ruimtevaart” van voortdurende confrontatie met nieuwe avonturen. De abstractie van de geïsoleerde staat van Von Thünen is onherkenbaar verdund.

Wij kozen dit laatste voorbeeld om aan te duiden hoe de geografisch toegepaste economische theorie geconcretiseerd wordt in een gebied dat door de afsluiting der zeegaten een geheel andere data-structuur ontvangt. De positie van de delta in de marge van een belangrijk Westeupees economisch krachtenveld gaat plaats maken voor een integratie, waardoor dit krachtenveld zelfs wordt versterkt.

Het is duidelijk dat de aangrenzende gewesten Zuid-Holland en Noord-Brabant een andere visie op deze structuurverandering hebben dan Zeeland. Het Zuid-hollandse probleem is typisch randstedelijk, zoals tot uiting komt in het rapport „Randstad en Delta” van de Provinciale Planologische Dienst in deze provincie. Vanuit Rotterdam is de delta kennelijk van belang als nieuw kolonisatiegebied dat de toenemende congestie van deze metropool kan afreageren. Nieuwe werk- en recreatiegebieden zijn in zuidelijke richting geprojecteerd, voor zover voor Rotterdam van belang zijnde. Noord-Brabant heeft weer andere belangen waarop nog wordt gestudeerd, maar waarvan reeds kunnen worden genoemd de ontwikkeling van Bergen op Zoom, het Moerdijkkanaal en een zo groot mogelijk zoetwaterreservoir ten behoeve van de Brabantse zandgronden.

De Zeeuwse inzichten zijn thans voorlopig zichtbaar geworden in de vorm van een aperçu van mogelijkheden die soms tegenstrijdig zijn en daarom nadere studie vereisen. Deze inzichten groeien na moeizame studie door een ingestelde Werkgroep Deltazaken-Zeeland, waarin de Provinciale Waterstaat, de Planologische Dienst, het Economisch Technologisch Instituut en de Stichting voor Maatschappelijk en Cultureel Werk gelijkwaardig zijn vertegenwoordigd. Ieder van deze organen beschouwt de andere als hulporganen die medewerking verlenen aan het fixeren van de data, waarbinnen de waterbouwkundige, planologische, economische en sociaal-culturele wetmatigheden of tendenties hun afloop krijgen. De econoom komt dan tot de uitkomst dat bepaalde planologische desiderata al dan niet te duur worden; de waterbouwkundige stelt wellicht zijn veto vis à vis een economisch verantwoord voorstel; de sociale deskundige toont aan dat een bepaalde menselijke oplossing minder kostbaar is dan men economisch zou denken. Kortom: de door een dergelijke werkgroep opgestelde adviezen bieden het Provinciaal Bestuur voldoende gegevens om tot coördinatie, dat is keuze of compromis te komen.

Het is instructief bovenstaande gedachten in het achterhoofd te houden bij een korte beschouwing van de door Zeeland naar voren gebrachte mogelijkheden waarvan hier met name de economische worden toegelicht.

De landwinst, die sedert ruim 100 jaar is behaald en die gemarkeerd wordt door de Haarlemmermeer, de Wieringermeer en de IJsselmeerpolders, ging gepaard

met een toenemende bereidheid de daartoe nodige werken niet alleen als zuiver waterbouwkundige werken te beschouwen. Met het Deltaplan is deze ontwikkeling voltooid. De voor de veiligheid nodige afsluitdammen betekenen een uitdaging aan de overheidsorganen in economisch opzicht een doelbewuste regionale welvaarts-politiek te formuleren. Dit houdt de opbouw van een krachtiger provinciale volkshuishouding in, in het negatieve om de toenemende zuigkracht van het Rotterdamse een halt toe te roepen, in het positieve om een eigen bevolkingspolitiek, die niet meer sluitstuk van de economische ontwikkeling is, te ontplooiën. De recente publikatie „Het Westen... en overig Nederland” (Rijksdienst voor het Nationale Plan en Centraal Planbureau) toont nogmaals aan dat decentralisatie van de welvaartsbronnen een landsbelang is.

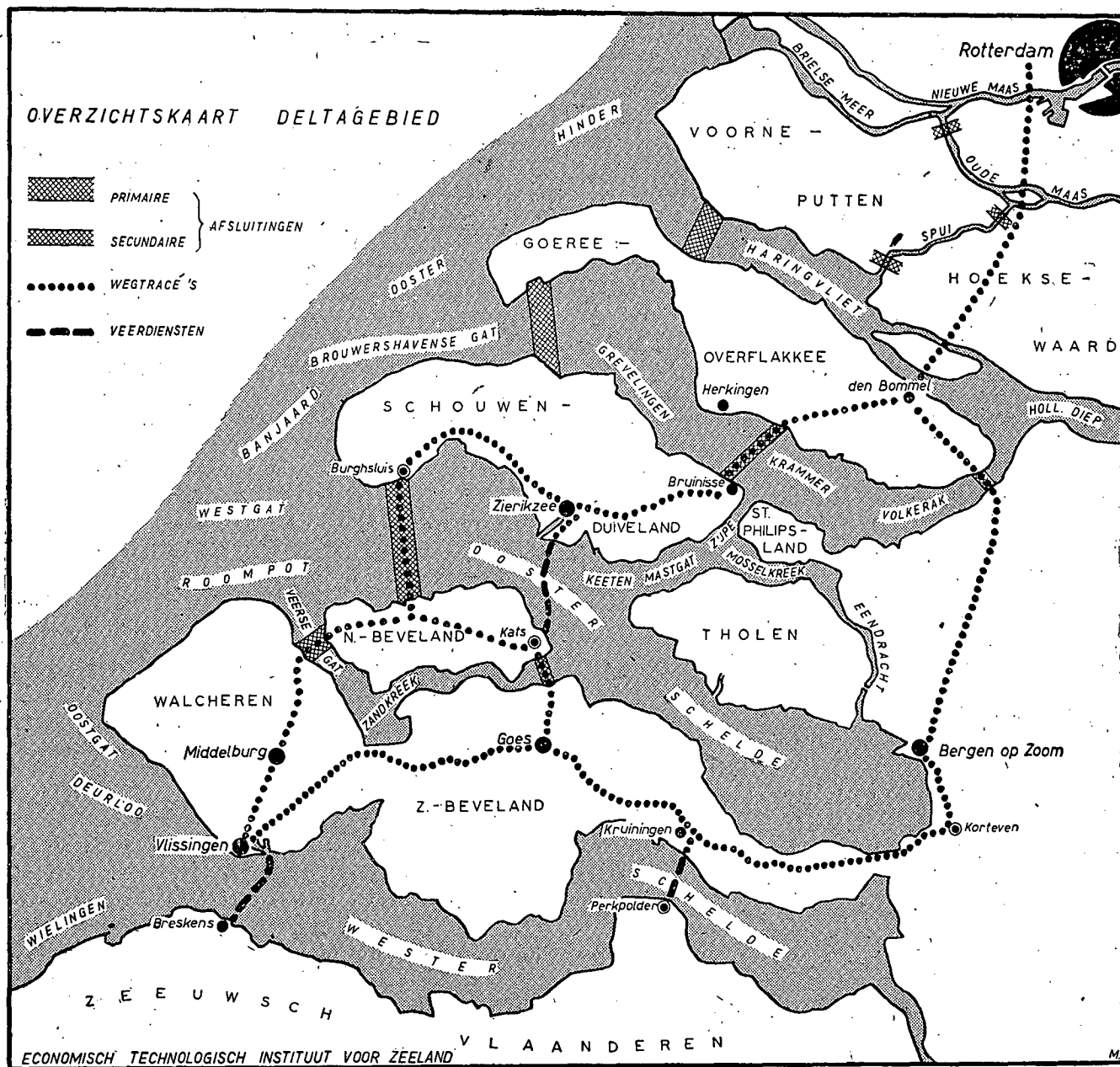
De belangrijkste hefboom voor de ontwikkeling van de delta is het ontstaan van een kruispunt van oost-west lopende waterwegen en noord-zuid lopende vaste verbindingen. Daar de afsluitdammen om veiligheidsredenen zo westelijk komen te liggen dat zij voor het doorgaande verkeer van gering belang zijn hebben wij in „E.-S.B.” van 27 oktober 1954 het pleit gevoerd voor een dam Colijnsplaat-Zierikzee op grond van het grote verkeersrendement. Deze gedachte is thans geheel aanvaard zodat men mag aannemen dat er een directe verbinding komt van Rotterdam over de in het Deltaplan geprojecteerde overige secundaire dammen naar Vlissingen en Goes. Hieraan wordt thans de studie vastgeknoopt van een vaste verbinding over de Westerschelde¹⁾ om Noord-Frankrijk en Vlaanderen door middel van een weg met Rotterdam te doen kortsluiten. Onzerzijds is vanwege de enorme moeilijkheden die een tunnel van bijna 4 km meebrengt, het pleit gevoerd voor de bouw van een hangbrug²⁾. In een rapport van de Stichting Economisch Onderzoek van de Universiteit van Amsterdam zijn berekeningen gemaakt die voor 1970 tot een verkeer van 2 miljoen auto's over deze riviermond doen concluderen.

Op deze wijze alleen wordt de delta een nieuwe schakel in de internationale verkeersstroom. De voor de grotere schepen steeds moeilijker bevaarbare Westerschelde schuift de industriegebieden van Vlissingen tot aan het Zuid-Sloe en langs het Kanaal van Terneuzen-Gent naar voren. Voor de bediening van de grote Belgische steden en de industriegebieden van Noord-Frankrijk en Luxemburg zullen deze groeiende betekenis krijgen. Daarnaast kunnen het Kanaal door Zuid-Beveland (Kruiningen-Hansweert) en verschillende streekcentra in de ontwikkeling hun aandeel leveren. Zo gesteld krijgt het natuurlijke havenbekken der Westerschelde eindelijk zijn aloude economische functie terug.

Een belangrijk argument voor het Deltaplan is de aanleg van een zoetwaterreservoir. Van Zeeuwse zijde echter wordt de wens naar voren gebracht zoveel mogelijk land te winnen, teneinde de boerenzoons land te verschaffen en de interne verkeersverbindingen te verbeteren. Dit onderwerp is in studie genomen. Het antwoord op de vraag, of dit mogelijk is hangt af van de kosten (er zijn aparte omkadingen voor nodig) en de opbrengsten (welke is de aard van de te winnen gronden?). In Zeeland gaan de gedachten met name uit naar land-

¹⁾ Voor Zeeland behoort de Westerschelde wel degelijk tot het deltagebied. Het Rijk heeft dit bekken alleen betrokken in het plan tot dijkverhoging.

²⁾ Zeeuws Tijdschrift, Zeeuwsch-Vlaanderen nummer, 3 april 1956, blz. 61 e.v.

winst in het oostelijk bekken der Oosterschelde, het gebied tussen St. Philipsland en Tholen en het Land van Saaftege. In de Grevelingen, waar het Zuidhollandse plan een recreatiegebied heeft geprojecteerd, wil het Zeeuwse plan uiteraard de mogelijkheid van behoud van de oostercultuur onderzocht hebben. Het is niet zeker dat deze twee bestemmingen elkaar uitsluiten, maar dan wordt het onmogelijk daar zoet water te reserveren. Iets soortgelijks doet zich voor bij het Drie-eilandenplan, waarin ten noorden van Veere een proefbassin voor de oostercultuur is gedacht en waar een goede gelegenheid voor recreatie aanwezig is. Bovendien gaan de gedachten uit naar een in de toekomst hoog opgezet zoetwaterbekken aldaar om het verzilte Kanaal door Walcheren door te spoelen. Alleen voor het grote westelijke deel van de Oosterschelde staat nu reeds vast, dat er recreatie en een zoetwaterbassin zullen komen. De recreatiegebieden worden door de dammen op unieke wijze ontsloten. Op korte termijn zal de ruimtelijke recreatie-indeling van de Zandkreek en het Veerse Gat, op langere termijn de watersportrecreatie op het Deltameer worden onderzocht.

De nog niet genoemde verkeersverbeteringen hebben

betrekking op een secundaire dam van Yerseke naar de Thoelse kust (Gorishoek), die ook Tholen zijn gerichtheid op Midden-Zeeland zal kunnen geven. Aan de oostkant zal Tholen uiteraard aansluiting krijgen op de zgn. Zoomse weg die over het Volkerak naar Rotterdam zal lopen. In het kader van de weg Vlissingen-Zierikzee voert de afsluitdam bij Veere langs een te grote omweg. Hier gaan de gedachten uit naar een secundaire dam bij Veere of een verbinding dwars door de Zandkreek naar Kortgene. In aansluiting op deze hoofdverbindingen komt het gehele verdere wegenschema op de helling. Voorshands gaat de studie uit van een Schelde-Rijnkanaal dat westelijk van Bergen op Zoom en door de Eendracht loopt.

Een apart onderzoek is gaande naar de achteruitgang van visserijgemeenten als Veere, Yerseke en Bruinisse. De sociale begrippen van het Nederlandse volk zijn zover geëvolueerd dat een verval van dergelijke plaatsen niet meer wordt geduld. Economisch betekent dit een onderzoek naar de omvang van de schade (in de visserij- en de middenstandssector) en naar de hoedanigheid van compensaties.

De Zeeuwse onderzoekcentra beseffen wel dat er geen

natuurnoodzakelijk verband bestaat tussen het verbeteren der economisch-geografische condities en de uitbreiding der welvaartsbronnen. De praktijk geeft hier als voorbeelden Tholen en Staphorst, die uitstekend zijn gelegen, maar geen verbreding van de bestaansbasis te zien geven. De bereidheid van de bevolking tot industrialisatie en het ter plaatse zorgdragen voor een accommodatie zijn onmisbare voorwaarden.

Het hierboven ontvouwde programma betreft dus de studie van een aantal door Zeeland als redelijk beschouw-

de mogelijkheden, waarvan ook de financiële consequenties onder de loep worden genomen. Hun uitwerking beslaat een zeer uitgestrekt veld van onderzoek, waarin de econoom moet bewijzen wat zijn denktechniek waard is. In de categorieën van „input” en „output” zal hij zijn bijdrage leveren, waarbij in de „output” het sociale element wordt verdisconteerd. En wanneer men, om welke reden ook, zal afwijken van zijn voorstellen dan weet men toch hoeveel dit afwijken kost.

Middelburg.

M. C. VERBURG, econ. drs.

De Internationale Conferentie over Menselijke Betrekkingen

(Berg en Dal 3-15 september 1956)

Toen wij op het eind van de Internationale Conferentie over Menselijke Betrekkingen een buitenlandse deelnemer naar zijn indrukken vroegen, reageerde hij daarop met de anecdote van het jongetje dat uit logeren was geweest en van zijn gastvrouw afscheid nam met de woorden: „I thank you very much and it was better than I expected”. Zo'n ruggesteuntje en zeker wanneer het niet van de eerste de beste komt kan zeer te stade komen, wanneer men zich ernstig heeft voorgenomen iets te vertellen over zo'n riskante onderneming als een internationale conferentie veelal is. Prof. Koekebakker heeft in een verhandeling over internationale conferenties reeds opgemerkt „dat het duidelijk is, dat een algemeen geldend criterium voor een geslaagde conferentie moeilijk gevonden kan worden. De bevredigdheid der deelnemers kan bij de . . . groep van informatorische conferenties dikwijls uitsluitel geven hoewel de peiling tijdens of aan het eind der conferentie bij oververmoeidheid soms negatief kan uitvallen, terwijl achteraf het gevoel gaat overwegen er veel aan gehad te hebben”. Ons is verteld dat het nuttig effect van een stoomlocomotie niet meer dan acht percent bedraagt. Maar kan men van een failure spreken wanneer dit vervoermiddel nu reeds langer dan een eeuw miljoenen mensen over de aardbol achter zich aansleept? Natuurlijk is het wel een beetje zo dat het bijna onaantastbare prestige dat de techniek heden ten dage geniet er gauw toe leidt tekortkomingen van de machine met de mantel der liefde te bedekken en des te harder op te spelen wanneer de geest niet de volle tien percent haalt. Wij althans hebben de krasse taal die wel eens tegen internationale conferenties wordt gebezigd, nooit tegen stoomlocomotieven horen uitslaan.

De behalve naar nationaliteit, ook naar godsdienst, wereld- en levensbeschouwing, vakgeleerdheid en praktijkervaring vergedreven differentiatie van het gezelschap heeft het evenmin gemakkelijk gemaakt „structuur” in het geheel te brengen, die uit een gezichtspunt van „spirituele architectonie” het geestesoog welgevallig had kunnen zijn. Psychologen, sociologen, sociaal-pedagogen, sociaal-psychologen, sociaal-economen, historici, etnologen en filosofen van meer dan dertig nationaliteiten hebben er gedurende een tweetal weken bij elkaar gezeten en getracht met elkaar in gesprek te komen en dat gesprek op gang te houden. Daarbij komt nog dat het aan de orde gestelde onderwerp één van die min of meer onbestemde, hybridische voortbrengselén is, welke daar plegen te ontstaan, waar vele wegen elkaar kruisen. Dat is iets waar de zuivere geleerdheid toch nog altijd

met zekere reserve tegen aankijkt, Mendel en Hugo de Vries ten spijt.

Is de Conferentie erin geslaagd meer klaarheid te brengen in de hybridische natuur van het onderwerp, heeft zij het heterogene mengsel doorzichtiger kunnen maken en heeft zij ons een duidelijker besef bijgebracht omtrent wat wij ermee aan willen? In een aantal secties zijn die vragen aan de orde gekomen. In elk geval kan men zeggen dat er tenminste overeenstemming is geweest over het interdisciplinaire karakter van de zaak. In bijna elke concrete levenssituatie waarin zich een probleem van menselijke betrekkingen voordoet komen daaraan sociologische, psychologische, culturele en ethische aspecten te pas. Zij zijn niet te scheiden, bij bestudering noch bij oplossing der problemen. „God has not seen fit to divide up human problems in exactly the same way that Universities are divided into Departments”, was het aforisme dat een der sprekers ter ondersteuning van zijn betoog aanhaalde. In één van de secties heeft men bij de poging tot begripsafbakening geprobeerd uit de brand te geraken door het zo concreet mogelijk te stellen en uit te gaan van de activiteiten der centra die zich op het terrein der menselijke betrekkingen met onderzoek en toepassing bezighouden; maar ook die poging is ten slotte op geen andere constatering uitgelopen dan dat blijkbaar de bestaande centra neigen naar een interdisciplinaire, als de meest geschikte, benadering van de problematiek.

Dat het industrialisme en de daarmee gepaard gaande technische dynamiek de overwegende factor is in het veranderingsproces dat deze „world of transition” — zowel in het westen en oosten als in Afrika — doormaakt, kon men geredelijk onderschrijven. Maar dat wil nog niet zeggen dat het veranderingsproces zich bepaalt tot de werkplaats, hoe belangrijke plaats die sector in het hedendaagse maatschappelijke leven dan ook mag innemen. In de aandacht die geschonken is aan de problematiek der menselijke betrekkingen in gezin, school én kerk, in het politieke, internationale en interrassiale verkeer, ontleent deze Conferentie misschien haar grootste betekenis en heeft zij ertoe kunnen bijdragen aan de uitdrukking „human relations” de beperking te ontnemen die haar uit hoofde van haar oorsprong in de Amerikaanse industriële sfeer aankleeft. Is het daarom te ver gezocht om in deze conferentie een manifestatie te zien van een instelling, die anders dan de Amerikaanse tracht het mensbeeld weer in zijn totaliteit te verstaan? Het zou onbillijk zijn hier van een „Europese” benadering te spreken, want niets ter conferentie rechtvaardigt dat de

Aziaat en de Afrikaan van dit uitzicht op de totale mens afkerig zouden zijn; eer is van het tegendeel sprake.

Er is natuurlijk nog al eens de staf gebroken over onze moderne samenleving en er zijn sombere klanken gehoord over de toekomst van het menselijk geslacht als wij er niet in zouden slagen de menselijke betrekkingen glad te strijken. Het zijn veelal bekende klanken geweest waar wij waarschijnlijk niet veel wijzer van zijn geworden. In dat opzicht zou men stellig meer baat hebben gevonden door zich voor een paar uurtjes in een rustig hoekje terug te trekken met het bijzonder knappe boekje van Kwant over „Het arbeidsbestel” dat kort voor de Conferentie hier te lande in het licht is gegeven. In dat boekje wordt in luttele bladzijden een sociaal-economische orde gedetermineerd, welke de hedendaagse wereld tot één grote marktplaats heeft gemaakt, waar alles en iedereen een prijs heeft. In die wereld lopen alle andere waarden het gevaar van ver-„niet”-ing — „nihil”-ering — door verabsolutering van de arbeidswaarde. Voortdurend rijst achter de meesterlijke beschrijving van wat Kwant het „arbeidsbestel” noemt het masker op van de homo oeconomicus, van wie wij toch dachten dat wij hem met de neus tegen de muur in de hoek van de kamer hadden gezet. In een bepaald verband zegt Kwant ergens in zijn boekje: „Dit alles hangt samen met een nieuw verschijnsel, dat namelijk de moderne wetenschappen geworden zijn tot „de hersenen” van de arbeid der handen”, om iets verderop te vervolgen: „De moderne arbeid vindt plaats in het licht van de wetenschappelijke kennis. Wij worden die nooit beter gewaarschijnlijk wanneer wij een moderne fabriek bezichtigen. Heel het arbeidsproces is daar in hoge mate rationeel; de handen worden geleid door de hersenen. Maar de hersenen die de arbeid regelen, worden niet gevonden in de arbeider zelf, doch in de laboratoria. De arbeider werkt in het licht van een rationaliteit die de zijne niet is. Daarom beseft hij zelf vaak nauwelijks meer wat hij doet. Wij zullen de psyche van de moderne arbeider niet begrijpen, wanneer wij geen oog hebben voor dit belangrijke feit”. Wat Kwant hier zegt van de fabrieksarbeid geldt voor tal van andersoortige arbeid — denk bijv. aan de honderdduizenden meisjes en vrouwen die overal op de wereld brieven en documenten uittikken die hun niets zeggen — en een overeenkomstige situatie ontwikkelt zich naar ons gevoel reeds ver buiten de werkplaats in andere levenssferen — voorbeelden zijn daarvan te vinden in bepaalde aspecten van alle uit een centrum georganiseerde activiteiten, op het gebied van sportbeoefening, toerisme, liefdadigheid, enquëtering, partijwezen, verenigingsleven, vakbeweging en moderne oorlogsvoering. Wij leven, zoals menen wij Prof. Van den Berg ergens heeft gezegd, steeds meer temidden van „een onzichtbaar decor”.

Niettemin gaf Dr. A. T. M. Wilson, Voorzitter van het „Management Committee” van het „Tavistock Institute of Human Relations” in Londen, ter conferentie als zijn mening te kennen dat de tegen bepaalde aspecten en gevolgen van de mechanisatie geuite kritiek veel minder relevant is voor hoogontwikkelde vormen van mechanisatie dan voor vroege of tussenvormen daarvan. Van hoogontwikkelde vormen van mechanisatie meende hij te mogen verwachten dat zij de persoon van de werker weer beter tot zijn recht zouden laten komen. Teamwork en een verhoogde individuele vaardigheid zouden in die gevallen leiden tot grotere voldoening en geringere spanningen zowel in uitvoerende als leidinggevende functies. Dezelfde spreker bepleitte in het belang van een

industriële efficiency gelijktijdige bestudering van de menselijke en technologische problemen in het bedrijf. Hij toonde zich optimistisch omtrent het effect van verbetering van menselijke betrekkingen op de verhoging van efficiency en produktiviteit en haalde het voorbeeld aan van een vijftal werven die onder gelijke materiële omstandigheden een identiek produkt vervaardigden. Produktiviteit en efficiency vertoonden een grote mate van variatie, welke voor het meest efficiënte bedrijf neerkwam op een produktietijd van 56 dagen per eenheid en voor het andere uiterste op 204 dagen. Deze grote verschillen bleken geheel terug te voeren te zijn tot factoren op het terrein der menselijke betrekkingen.

Toen in Rome in het begin van dit jaar op een conferentie over de menselijke betrekkingen in de industrie met betrekking tot het onderwerp in allerlei nuanceringen zekere tegenstellingen tussen werkgevers en werknemers aan het licht kwamen, kon men zich voorstellen dat overbrugging van dergelijke tegenstellingen slechts mogelijk zou kunnen worden gemaakt als gevolg van de arbeid van de objectieve wetenschappelijk voorbereide specialist. Het kan daarom belangwekkend zijn in dit verband iets nader in te gaan op hetgeen op deze conferentie is gezegd in het kader van het onderwerp „Interaction between research and application in the field of Human Relations”.

Twee sprekers hebben in dat kader een duidelijk geluid laten horen: Dr. Wilson van het Tavistock Institute en Dr. J. van Vucht Tijssen, de laatste naar onze smaak wel in een bijzonder helder betoog dat onverbloemd de knelpunten aanwees in de wisselwerking tussen theorie en praktijk. Beiden kozen zij als uitgangspunt de verhouding „afwisselend” van researchresultaten, dat zijn de leiding van bedrijf, vakvereniging, organisatie en publieke dienst. Dr. van Vucht Tijssen werkte uitvoerig het beeld uit van de twee „werelden” waartoe zij elk afzonderlijk behoren. De wereld van de ondernemer, van de vakverenigingsbestuurder, van de leidinggevende publieke functionaris is die van de dagelijkse praktijk van het leven, van handelen, beslissingen nemen en kiezen uit verschillende mogelijkheden. Met zijn hele persoon, affectief en emotioneel, is hij verwickeld in het proces waaraan hij leiding geeft. De taak van de researchwerker is een fonds van wetenschappelijk gefundeerde informatie te vormen. Hij staat „naast” de processen die hij bestudeert en moet dat ook wel doen, wil hij zijn objectiviteit bewaren. Hij gunt zich de tijd omdat de kwaliteit van zijn werk nooit onder haastwerk mag leiden. Dan is er van de zijde van de „manager” nog de vrees de integratie van mensen, middelen en materiaal, waar hij voortdurend naar streeft, door het invoeren van een vreemd element i.e. research te verstoren. Een andere weerstand van de zijde van de verantwoordelijke leider wordt vaak gevonden in zijn aarzeling geconfronteerd te worden met wat er in zijn bedrijf of organisatie is mis gegaan. Het is daarom zo vreemd niet dat de meeste research wordt ondernomen na wisseling van de verantwoordelijke leiding. Maar ook wanneer het tot een ontmoeting tussen researchwerker en „manager” is gekomen, zijn de moeilijkheden en misverstanden nog niet van de baan. Beiden spreken hun eigen taal. De „manager” staat vreemd tegenover concepties en werkwijze van de researchwerker; de researchwerker is met het bedrijf, met alles wat daaraan vastzit, onvoldoende bekend. Misschien heeft de „manager” zijn verwachtingen te hoog gesteld, de researchwerker veroorlooft zich herhaaldelijk een herziening van probleemstelling en

methodiek. Dr. Wilson legt er dan ook de nadruk op dat de samenwerking tussen researchwerker en zijn „afnemer” slechts geleidelijk tot stand kan komen via een opeenvolging van ontwikkelingsstadia, waarin de problematiek telkens weer aan een nadere beschouwing wordt onderworpen totdat men tot de kern van de zaak is doorgedrongen. Hij verwacht een vruchtbaar contact tussen researchwerker en potentiële „afnemer” uitsluitend van een „face to face” benadering. Literatuur en voordrachten richten op zichzelf in dit opzicht weinig uit. Deze gedachtengang brengt mee dat de researchwerker niet alleen veel tijd moet besteden aan dit contact met zijn „afnemer”, maar ook over de vaardigheid moet beschikken met mensen om te gaan. Die vaardigheid kan niet ieder worden bijgebracht, maar in een aantal gevallen is dat toch wel mogelijk. Aan de andere kant hebben hij en Dr. Van Vucht Tijssen ervoor gepleit, dat zij die leidinggevende posities innemen zich tenminste vertrouwd maken met de grondslagen van de sociale wetenschappen, zoals dat ook het geval is met andere vakwetenschappen als fysica, chemie, biologie, wiskunde, etc.

Deze kijk op de wisselwerking tussen researchwerker en „afnemer” pleit voor de bestaansreden van intermediaire functies op het raakvlak van theorie en praktijk. Zij moeten worden uitgeoefend door specialisten en gespecialiseerde instituten die zowel in de sector van het wetenschappelijke researchwerk als in die van het bedrijfsleven thuis zijn. Deze deskundigen en deskundige instituten hebben een eigen scheppende taak: zij leiden het proces van selectie, waarbij een keuze wordt gemaakt uit de elementen die in beide sectoren aanwezig zijn en welke zij in nieuwe concepties en uitwerkingspatronen moeten weten samen te vatten. Dr. Van Vucht Tijssen spoorde aan zich te spiegelen aan het bijna fabelachtige succes dat met de organisatie van research en voorlichting

in de Nederlandse land- en tuinbouw is bereikt.

Deze bijdragen van Wilson en van Van Vucht Tijssen rekenen wij tot de belangrijkste van de Conferentie te behoren. Er zijn verschillende instellingen en organisaties buiten het terrein der toegepaste sociale wetenschappen, die deze bemiddelende en toch ook scheppende tussenpositie innemen. De inzichten van Wilson en van Van Vucht Tijssen kunnen ook hun helpen zich een duidelijker beeld te vormen van hun plaats, functie, taak en mogelijkheden. Dat kan ook bijdragen tot verheldering van de relaties tot de wetenschappelijke instituten, welke zich met theorie en research bezighouden en waar zij mee te maken hebben. Arbeidsverdeling en samenwerking kunnen daardoor worden bevorderd. De intermediaire instellingen lopen altijd de kans iets „zweverigs” te hebben. Het wil ons voorkomen dat zij voor de concepties van Wilson en van Van Vucht Tijssen veilig voor anker kunnen komen.

In de sectie „Centres of Human Relations” — men moest erkennen dat in de huidige situatie althans formeel dit soort van instellingen nog niet duidelijk uit de verf is gekomen — heeft men zich ook voorstander getoond van een nauwe relatie tussen theorie en praktijk, ware het alleen maar om te voorkomen dat de researchwerker zich een „ivoren-toren-instelling” zou eigen maken en zij die in de praktijk werkzaam zijn teveel een „kookboek-benadering” zouden volgen.

In haar slotaanbevelingen heeft de Conferentie de wenselijkheid uitgesproken te komen tot de oprichting van een internationale werkgroep voor documentatie en uitwisseling van informatie, voorts dat men zou proberen in 1959 weer eens samen te komen en ten slotte is nog de organisatie van zomercursussen op het terrein der menselijke betrekkingen op het tapijt gebracht.

³s-Gravenhage.

Drs. J. E. HAGEN.

De wettelijke regeling van het accountantsberoep in België

Voorspel.

Reeds vóór 1940 werden er in België projecten ontworpen en voorstellen gedaan tot wettelijke regeling van het beroep van accountant. Deze pogingen zouden nochtans eerst in de jaren na de tweede wereldoorlog tot een resultaat leiden, bepaaldelijk door het tot stand komen van de wet van 22 juli 1953, houdende oprichting van een Instituut der Bedrijfsrevisoren ¹⁾. Mede uit oorzaak van twee Kamerontbindingen zou hiertoe driemaal een aanloop moeten genomen worden, de derde maal gevolgd door levendige discussies in Kamer en Senaat, terwijl amper drie jaar nadat voormelde wet was gestemd en nog vóór het Instituut zich volkomen had kunnen organiseren, door een wet van 10 juli 1956 ²⁾ wijzigingen werden ingevoerd.

Dit alles moet o.i. maar weinig verwondering wekken. Het betreft hier immers een wetgeving van niet geringe draagwijdte, die betrekking heeft op een terrein dat in België een minder gevorderde graad van kristallisatie vertoont en het hoofd moest bieden aan een algemene atmosfeer die vrijwel traditioneel gevoelsgeladen tegenstellingen doet oplaaien tussen verdedigers van het particuliere initiatief en voorstanders van staatstussenkomst.

In dit laatste verband dient vermeld, dat het eerste

na-oorlogse project ³⁾, voorgesteld door de Regering op grond van de conclusies van een speciale onderzoekscommissie ⁴⁾, evenzeer als het regeringsontwerp tot hervorming van de boekhouding der ondernemingen ⁵⁾, bedacht was als technische voorwaarde tot de verwezenlijking van de zgn. structuurhervormingen, welke toen nog de beslissing van het Parlement moesten afwachten.

Spijts het feit dat beide ontwerpen het onderzoek in de Kamercommissies niet overleefden, kregen genoemde structuurhervormingen niettemin hun beslag, nl. door de wet van 20 september 1948 houdende inrichting van het bedrijfsleven. Hierdoor zou althans de wettelijke accountantsregeling een beginkans krijgen. In artikel 15 b van deze wet wordt immers bepaald, dat op verzoek van de door de arbeiders benoemde leden van de Ondernemingsraad de medegedeelde verslagen en bescheiden juist en volledig verklaard worden door een beëdigd revisor. Zodoende werd de bedoeling, een orgaan te voorzien voor een nog te legisfereren taak, omgezet in een opdracht, voor een door de wetgever geschapen functie het vereiste apparaat te doen ontstaan.

Hieraan moet onmiddellijk toegevoegd, dat de t.z.t.

³⁾ Wetsontwerp tot oprichting van een Orde van Bedrijfsrevisoren, *Parl. Besch.*, Kamer, Zittijd 1947-48, nr. 50.

⁴⁾ Ministerieel besluit van 23 april 1946, houdende oprichting van een commissie gelast met de studie van het statuut van het beroep van bedrijfsrevisor, *Belgisch Staatsblad*, 10 mei 1946.

⁵⁾ Wetsontwerp betreffende de boekhouding in de ondernemingen, *Parl. Besch.*, Kamer, Zittijd 1947-48, nr. 470.

¹⁾ *Belgisch Staatsblad*, 2 september 1953.

²⁾ *Belgisch Staatsblad*, 25 juli 1956.

wettelijk omschreven revisorsfunctie een ruimer arbeidsveld bestrijkt dan hetgeen de wet van 20 september 1948 als mogelijkheden biedt. Nochtans is de door de wetgever bepaalde taak van bedrijfsrevisor beperkter dan de over het algemeen gebruikelijke conceptie in zake de rol van de accountant. Ook dient aangestipt, dat de ingevoerde regeling alleen betrekking heeft op de leden van het Instituut der Bedrijfsrevisoren en in niets de accountants-activiteit van niet-leden raakt. Onderhavige beschouwingen zullen alleen handelen over genoemd Instituut en zijn leden, waarbij wij, binnen het bestek van deze bijdrage, ons tot de hoofdlijnen moeten beperken.

Een langzame start.

Buiten de wil van het Instituut der Bedrijfsrevisoren kwam de wet van 22 juli 1953 eerder op moeizame wijze tot uitvoering. Met een opvallende vertraging werd zij bekend gemaakt, terwijl de benoeming van de leden, die tijdens de voorziene overgangsperiode der eerste vier jaren de Voorlopige Raad en de Aanvaardingscommissie zouden uitmaken, slechts bij Koninklijk Besluit van 24 november 1953 volgden. Het zou verder tot 1 april 1954 duren alvorens de officiële installatie plaatsvond en het Instituut zijn werking kon aanvatten, waarbij uiteraard in eerste instantie aan zijn interne werking diende gedokterd te worden. In dit laatste verband zij verwezen naar de Werkwijze van de Aanvaardingscommissie, bepaald bij Koninklijk Besluit van 14 april 1955 ⁶⁾, alsmede naar het Huishoudelijk Reglement van het Instituut, vastgesteld bij Koninklijk Besluit van 20 september 1955 ⁷⁾.

Met dit alles was de interne opbouw van het Instituut nog wel niet volledig. Maar dit verhinderde niet dat inmiddels de aanvragen tot lidmaatschap konden ingediend en de dossiers van de kandidaten, met het oog op het aanleggen van een ledenlijst, in de schoot van de Aanvaardingscommissie konden onderzocht worden.

Men kan wel zeggen dat deze ledenlijst, ingevolge beschikkingen van de wetgever, meer en meer dringend werd tegemoet gezien. Immers, nog vóór het Instituut officieel was geïnstalleerd, werden door het Parlement nog twee wetten gestemd, waarbij in beide gevallen de wetgever andermaal de tussenkomenst van bedrijfsrevisoren, leden van het Instituut, oplegde. Dit betrof vooreerst de wet van 1 december 1953, houdende wijzigingen van de samengeoerde wetten op de handelsvenootschappen, waarvan diegene die een publiek beroep gedaan hebben of doen op de geldbeleggers verplicht werden minstens één commissaris aan te stellen die lid is van het Instituut en de naam van commissaris-revisor zal dragen (cf. art. 1 en 10). In het tweede geval ging het om de wet van 16 maart 1954, betreffende de controle van sommige instellingen van openbaar nut, die betrekking heeft op een vijftigtal zgn. parastatalen, en in art. 13 bepaalt, dat bij de betrokken instellingen één of meer revisoren dienen aangeduid, die in de mate van het mogelijke onder de leden van het Instituut zullen worden gekozen en gelast zijn op de geschriftten controle uit te oefenen en ze juist en echt te verklaren.

Voor de toekomstige bedrijfsrevisoren waren aldus reeds drie domeinen bepaald, die krachtens de wil van de wetgever exclusief tot hun werkterrein zouden behoren.

Doel en werking van het Instituut der Bedrijfsrevisoren.

Het Instituut der Bedrijfsrevisoren is een instelling bekleed met rechtspersoonlijkheid die tot doel heeft:

„te waken voor de opleiding en te voorzien in de bestendige organisatie van een korps specialisten die bekwaam zijn de functie van bedrijfsrevisor te vervullen. . . ., met al de vereiste waarborgen in zake bevoegdheid, onafhankelijkheid en beroepseerlijkheid”.

Wat de werking van het Instituut betreft, dient onderscheid gemaakt tussen de overgangsperiode, die loopt van af zijn oprichting tot 12 september 1957 (eerste vier jaren), en het definitieve regime, dat na dit tijdstip zal intreden.

Het hoge gezag van het Instituut wordt uitgeoefend door de Algemene Vergadering, waartoe alle leden van rechtswege behoren. Zij kiest de voorzitter, de ondervoorzitter, de commissarissen en de overige leden van de Raad; zij bezit bovendien een aantal bevoegdheden die de wetgever of de Reglementen haar nadrukkelijk voorbehouden. Wegens hetgeen wij hoger aanstipten i.v.m. het ten uitvoer leggen van de wet is dit orgaan nog niet in functie getreden. De kortelings gepubliceerde eerste ledenlijst en haar twee aanvullingen maken het nochtans waarschijnlijk dat een eerste bijeenkomst eerlang zou kunnen plaatsvinden.

De leiding van het Instituut wordt tijdens de definitieve periode waargenomen door de Raad, eensdeels samengesteld uit een voorzitter en een ondervoorzitter, en anderdeels uit twaalf gewone leden, in beide gevallen door afzonderlijke en geheime stemming aangeduid door de Algemene Vergadering onder de leden van het Instituut, voor een periode van drie jaar, die evenwel voor de voorzitter en de ondervoorzitter slechts éénmaal hernieuwbaar is. Onder de twaalf gewone leden wijst de Raad twee secretarissen aan, waarvan één tevens met de functie van penningmeester wordt belast.

De Raad dient de werking van het Instituut te verzekeren; hij bezit daartoe alle bevoegdheid van bestuur en beschikking, behoudens hetgeen hem door de wet of anderszins wordt ontnomen. Zijn werkwijze en de bijzondere onderdelen van zijn activiteit vinden hun beslag in een drietal reglementen: het huishoudelijk, het stage- en het tuchtreglement, die resp. de inwendige orde van het Instituut, de beroepsopleiding en de beroepstucht van de leden omschrijven. Krachtens art. 30 was bepaald dat de Voorlopige Raad binnen de zes maanden na zijn aanstelling deze drie teksten aan de Koning moest voorleggen. Tot hiertoe werd echter slechts het Huishoudelijk Reglement bekend gemaakt.

De Raad kan het dagelijks bestuur toevertrouwen, hetzij aan één van zijn leden, die de titel van Administrateur zal voeren, hetzij aan verscheidene leden, die, onder leiding van de Voorzitter van het Instituut, het Uitvoerend Comité zullen vormen.

Vermelden wij ten slotte, dat tegen alle beslissingen van de Raad beroep kan aangetekend worden bij een Commissie van Beroep, met inachtneming van termijnen en vormen bepaald door het tuchtreglement. Alle leden van deze Commissie, waaronder twee bedrijfsrevisoren door de Algemene Vergadering gekozen onder de leden van het Instituut die ten minste 50 jaar oud zijn, worden door de Koning benoemd.

Het wettelijk statuut van de bedrijfsrevisoren.

Volgens de bewoordingen van art. 3 van de wet van 22 juli 1953 heeft de bedrijfsrevisor tot functie: „alle opdrachten uit te voeren in verband met de organisatie van boekhoudingsdiensten, het verbeteren, nazien en waarmerken van de juistheid en echtheid van alle boekhoudingsstukken. Zijn functie kan ook bestaan in het

⁶⁾ Belgisch Staatsblad, 28 april 1955.

⁷⁾ Belgisch Staatsblad, 30 september 1955.

boekhoudkundig ontleden van de toestand en werking der ondernemingen zowel ten opzichte van hun kredietwaardigheid, als van hun risico's als van de wetten die op hen toepasselijk zijn.

Het aldus omschreven werktein van de bedrijfsrevisor is bij de voorbereidende besprekingen van de wet vrijwel vanzelfsprekend het voorwerp van grondige discussies geweest. Wat ten slotte vooral door toedoen van de Senaat daaruit is voortgesproten, kan beschouwd worden als een vergelijk tussen de opvatting van de Kamer en de conceptie van de voornaamste accountantsverenigingen. Het project van de Kamer beknopte de functie tot een beperkte, weinig bestaansmogelijkheden biedende taak binnen het kader van de structuurhervormingen, waarbij alleen sprake is van een bepaalde controleopdracht; van de zijde der accountantsverenigingen werd een ruime controle- en tevens adviserende en adviseerde taak geponeerd. De bedrijfsrevisor is aldus weliswaar beschikbaar gekomen voor alle taken die hem door bijzondere wetten worden toevertrouwd, evenals hij ten dienste staat van al wie wenst beroep te doen op zijn bevoegdheid, doch steeds binnen de perken zoals deze door de wetgever werden vastgelegd. Kortom, hij mag wel goeddeels doch niet alle taken uitvoeren in verband met hetgeen men doorgaans het accountantsonderzoek heet.

Tot nadere verduidelijking van de algemene functie van de bedrijfsrevisor, welke duidelijk valt te onderscheiden van de opdracht waarmee hij krachtens een overeenkomst of opdracht waarmede hij krachtens, moge daaromtrent nog het onderstaande volgen. Van organisatie is alleen sprake met betrekking tot de boekhoudingsdiensten, juister nog tot de boekhouding zelf en niet tot de dienst van de boekhouding; a fortiori is de organisatie van om het even welke andere dienst van een onderneming uitgesloten. Onder verbetering van alle boekhoudingsstukken dient een verrichting van zuiver technische aard verstaan, omvattend de verificatie en het eventueel heropmaken van alle staten door de boekhouding voorgelegd. Onder nazicht werd bepaaldelijk bedoeld, een met reden omklede beoordeling en verklaring na gedaan onderzoek, terwijl de waarmerking een geschreven verklaring inhoudt, waardoor de juistheid en de echtheid van de betrokken staat wordt bevestigd.

Om tijdens de definitieve periode als lid van het Instituut der Bedrijfsrevisoren toegelaten te worden, moet volgens (het thans geamendeerde) art. 4 aan de hiernavolgende zes voorwaarden worden voldaan:

1. Belg zijn;
2. ten minste 25 jaar en ten hoogste 65 jaar oud zijn;
3. de burgerlijke en politieke rechten genieten, niet veroordeeld geweest zijn wegens een der feiten bedoeld in art. 1 van het K.B. nr. 22 van 24 oktober 1934 en niet failliet verklaard zijn geweest;
4. op het einde van de stage houder zijn van een diploma van licentiaat in de economische, handels- of actuariële wetenschappen of van handelssingulier, uitgereikt door een universiteit, door een door de Staat opgericht of erkende handelshogeschool of door de centrale examencommissie van het technisch onderwijs, en dat thans overeenstemt met ten minste vier studie jaren. Of op het einde van de stage houder zijn van een ander diploma dan de bovengenoemde, uitgereikt door een universiteit of door de van regeringswege ter uitvoering van art. 37 van het Regentsbesluit van 31 december 1949 ingestelde examencommissies en dat overeenstemt met ten minste vier studie jaren, of van een diploma uitgereikt door een hogere technische handelsschool of daarmee gelijkgestelde inrichting, en in een eindexamen geslaagd zijn;
5. als bedrijfsrevisor een stage gedaan hebben zoals omschreven in het stagereglement van het Instituut;
6. bij de inschrijving op de lijst van het Instituut vóór de rechtbank van eerste aanleg van zijn woonplaats de . . . eed afleggen . . .

Omtrent deze verschillende voorwaarden bepaald door art. 4, volgen hierna nog enkele toelichtingen resp. aanvullingen.

Wat betreft de nationaliteit voorzien onder 1 bepaalt thans een bijgevoegd artikel *4bis*, in een eerste alinea, dat de Koning vreemdelingen individueel ertoe kan machtigen hun kandidatuur als stagiaires in te dienen.

De ouderdomsgrens van 65 jaar, waarvan sprake onder 2, heeft betrekking op het aanvangen van de stage; voor de uitoefening van het beroep zelf is geen grens voorzien.

Alle in het tweede lid onder 4 vermelde diploma's en onderwijsinrichtingen zullen voor het doel van onderhavige wet bij Koninklijk Besluit moeten worden erkend. De Koning kan insgelijks alle in de wet vermelde diploma's van buitenlandse onderwijsinrichtingen als geldig erkennen (art. *4bis*, 2e al.).

De stage bedoeld onder 5 duurt minstens drie jaar, doch het stageregelement mag in bepaalde gevallen een verkorting van deze duur vaststellen. Om tot de stage te worden toegelaten, volstaat het, krachtens het thans geamendeerde artikel 17:

1. de bij art. 4, 1 en 3 gestelde voorwaarden te vervullen, behalve . . . afwijking bekomen krachtens art. *4bis*;
2. houder zijn van een diploma van volledige humaniora of van om het even welk getuigschrift, dat toegang verleent tot de studie ter verkrijging van de in art. 4, 4 bedoelde diploma's, of van een . . . bij gelijkstelling erkend diploma;
3. aan de Raad van het Instituut voorgedragen te zijn door een voorstellend lid van het Instituut dat ten minste eens vijf jaar op de naamlijst van het Instituut ingeschreven is en dat de verplichting op zich neemt de stagiaire bij diens beroepsopleiding te leiden en bij te staan. . . .

De voorwaarden 1 t/m 6 van art. 4, die vooral betrekking hebben op de moraliteit en de bevoegdheid, dienen ook te worden beschouwd in verband met art. 17 betreffende de overeenigbaarheden, waardoor men vooral de onafhankelijkheid van de bedrijfsrevisoren heeft willen verzekeren. Buiten de functies uitgeoefend in het onderwijs en die van bankrevisor en gerechtelijk deskundige, mogen zij zich niet verbinden door een bedienings- of arbeidscontract, noch het mandaat van een beheerder, zaakvoerder of gevolmachtigde van handelsvennootschappen of vennootschappen in handelsvorm, of een door de Staat, de provinciën of de gemeenten bezoldigde functie bekleden. Zij mogen mandaten van commissaris van handelsvennootschap slechts bekleden met de toestemming van de Raad van het Instituut.

Ook de beschikkingen in zake vergoeding van de bedrijfsrevisoren zijn bedacht op hun zo essentieel noodzakelijke onafhankelijkheid. Hun vergoeding dient inderdaad vast te zijn en mag daarbuiten geen directe noch indirecte voordelen omvatten. Van een andere kant dienen zij voor hun lidmaatschap aan het Instituut een bijdrage te betalen, dewelke, volgens art. 6 van het Huishoudelijk Reglement niet minder dan fr. 3.000 en niet meer dan fr. 10.000 mag belopen.

De overgangperiode van de eerste vier jaren.

Tijdens de eerste vier werkingsjaren van het Instituut is een overgangsregime van kracht. De desbetreffende beschikkingen houden vooral verband met de leiding en discipline, de aanvaardingsvoorwaarden en de onverenigbaarheden. Het is evident dat het welslagen van het Instituut in hoge mate afhankelijk is van de wijze waarop het tijdens de eerste jaren zal worden geleid en van de ernst waarmee de eerste kandidaten zullen worden geselecteerd, evenals de praktische problemen dienden te kunnen worden opgelost, die zich onvermijdelijk zouden

stellen bij diegenen die wegens hun belangstelling voor het bedrijfsrevisoraat hun activiteit min of meer dienden om te schakelen.

Tijdens de eerste vier jaren na de oprichting van het Instituut wordt de leiding en tucht ervan, in eerste en in laatste instantie, verzekerd door een Voorlopige Raad. Deze instantie is samengesteld uit een raadsheer in het Hof van verbreking en in het Hof van beroep, die het voorzitterschap waarneemt, uit de voorzitter der Bankcommissie en uit zes leden die de hierna vermelde voorwaarden van art. 32 vervullen en die door hun aanwijzing als lid van de Voorlopige Raad de hoedanigheid van lid van het Instituut verkrijgen.

Twee jaar na de bekendmaking van het Koninklijk Besluit tot instelling van de Voorlopige Raad van het Instituut zal de Koning deze raad aanvullen door zes nieuwe leden te kiezen, onder wie twee leraars van het hoger handelonderwijs, twee bankrevisoren en twee accountants.

Tijdens de overgangperiode is de toelating van de leden toevertrouwd aan een Aanvaardingscommissie, samengesteld uit: de voorzitter van de Voorlopige Raad, die het voorzitterschap waarneemt; de voorzitter of een lid der Bankcommissie; twee hoogleraren van het hoger handelonderwijs; twee bankrevisoren; vier accountants, die gedurende ten minste de tien jongste jaren in België het beroep zelfstandig hebben uitgeoefend. Voor allen zijn bovendien, eveneens bij Koninklijk Besluit, plaatsvervangende leden aangeduid.

Volgens het thans meest gevoelig gewijzigde art. 32 moeten de kandidaten gedurende het voorlopige regime de bij art. 4, 1 en 3 (behalve wat art. 4, 1, betreft, afwijking bekomen krachtens het eerste lid van art. 4bis) gestelde voorwaarden vervullen en aan één der hierna opgesomde eisen voldoen:

- a. ingeschreven zijn op de door de Bankcommissie opgemaakte lijst van bankrevisoren;
- b. op de datum van de aanvraag tot toelating de leeftijd van ten volle 30 jaar hebben en een houder zijn van één der in art. 4, 4, bedoelde diploma's, van een diploma van licentiaat in de handelswetenschappen, uitgereikt onder het stelsel van vóór datgene, dat werd ingevoerd bij het Koninklijk Besluit van 17 september 1934 . . . of van een krachtens het tweede lid van art. 4bis, bij gelijkstelling erkend diploma en gedurende ten minste vijf jaar, zelfs ingevolge een dienstcontract, de boekhoudingsdiensten van ondernemingen hebben geleid, of accountancytaken en -opdrachten hebben vervuld.
Zij die houder zijn van één van de zoëven vermelde diploma's, doch wier praktijk als accountant volgens de appreciaties van de Aanvaardingscommissie niet geheel voldoende zou schijnen, kunnen door haar toegelaten worden tot een stage, waarvan zij de duur vaststelt, maar die niet minder dan één jaar mag zijn;
- c. ten volle 30 jaar oud zijn en gedurende ten minste vijf jaren, zelfs ingevolge een dienstcontract, de boekhoudingsdiensten van ondernemingen hebben geleid of accountancytaken en -opdrachten hebben uitgevoerd en geslaagd zijn in een examen waarvan het programma en de modaliteiten op voorstel van de Voorlopige Raad bij Koninklijk Besluit worden vastgesteld;
- d. op de datum, waarop de aanvraag is ingediend, gedurende tien jaar ten minste hoofdzakelijk het beroep van accountant zelfstandig hebben uitgeoefend;
- e. als lid van het bevoegd personeel van een fiduciaire gedurende tien jaar ten minste, die de aanvraag tot toelating voorafgaan, belast te zijn geweest met het nazien van rekeningen van ondernemingen.

Aanvankelijk was tegen de beslissingen van de Aanvaardingscommissie geen mogelijkheid van beroep. De belangrijkste wijziging door de wet van 10 juli 1956 ingevoerd betreft wellicht deze, dat vóór iedere beslissing waarbij de aanvaarding van een kandidaat wordt geweigerd, deze moet verzocht worden te verschijnen vóór een afvaardiging van ten minste drie leden van de Aan-

vaardingscommissie, om over de redenen van de weigering te worden gehoord. Van dit onderhoud dient een door de leden van de afvaardiging en de kandidaat ondertekend proces-verbaal te worden opgemaakt. Valt een beslissing van weigering, dan dient deze de redenen daarvan te vermelden en de verwerping van de kandidaat betekend, samen met de verwerping van de aanvraag. Tegen deze beslissing kan tenslotte in hoger beroep worden gegaan bij de Commissie van Beroep. Bovendien kan de kandidaat, wiens aanvraag om aanvaarding is verworpen, vóór de inwerkingtreding van de wet van 10 juli 1956 opnieuw een aanvraag indienen.

Gaat men uit van het standpunt dat de Aanvaardingscommissie steeds in volle objectiviteit en met de gepaste ernst de beschikkingen van de wetgever in zake de aanvaarding tijdens de overgangperiode heeft ten uitvoer gelegd — er bestaat geen enkel feit dat daaraan afbreuk doet — dan kan men de vraag stellen, of de zojuist aangestipte wijziging wel nuttig of wenselijk was. Onder de gestelde voorwaarden kan men alleen als resultaat daarvan verwachten, dat de procedure van weigering omslachtig is geworden en delicate problemen kan doen rijzen.

Vermelden wij nog dat tijdens de overgangperiode de Voorlopige Raad toelating kan verlenen om andere beroepsbedrijvigheden buiten die bepaald in art. 3, of die lidvrije art. 7 onverenigbaar zijn met de functie van bedrijfsrevisor, geheel of gedeeltelijk voort te zetten. Bedoelde toelatingen mogen evenwel niet verder reiken dan de duur van de voorlopige periode.

Drie jaren werking onder het overgangsregime.

Het behoeft geen betoog, dat het traag van stal lopen van het Instituut buiten zijn toedoen de effectieve duur van de overgangperiode heeft beknot. Ofschoon het een moeizame en overigens goed gevulde taak heeft, blijkt deze periode nochtans niet te zullen worden verlengd.

Desniettemin is in de nuttige tijd die nu voorbij is reeds heel wat kunnen gepresteerd worden, al laten nog voorts bepaalde taken op zich wachten, zoals het stage- en tuchtreglement, evenals bepaalde categorieën van diploma's nog steeds op erkenning voor het doel van de betrokken wet wachten.

Het blijkt dat op dit ogenblik veruit de meeste kandidaturen werden ingediend, waarvan een ruim deel reeds aan een onderzoek werden onderworpen, hoewel krachtens de jongste wijzigingen een aantal, dat aanvankelijk een afwijzing opliep opnieuw mag worden ingediend. Feit is in elk geval dat reeds een eerste lijst van leden en twee aanvullende lijsten (in totaal 130 leden) in het Belgisch Staatsblad werden bekend gemaakt en dat verdere aanvullingen eerlang kunnen worden tegemoet gezien.

Stippen wij ook aan dat inmiddels verdere preciseringen beschikbaar zijn gekomen in verband met de toepassing van de wet van 20 september 1948 (Koninklijk Besluit van 27 november 1950 genomen ter uitvoering van genoemde wet en in het bijzonder van art. 15, b ervan) evenals van de wet van 1 december 1953 (Koninklijk Besluit van 8 februari 1956, ter uitvoering van deze wet), ofschoon van een andere kant moet betreurd worden dat de wet van 16 maart 1954, betreffende de controle op sommige instellingen van openbaar nut, waarvan art. 13 bepaalt dat de voorziene revisoren, *in de mate van het mogelijke*, onder de leden van het Instituut zullen worden gekozen, een bevreedende uitvoering krijgt, waardoor men ze tracht te buiten te gaan. Voegen wij er nog aan toe dat een nieuw wetsontwerp omtrent het toezicht op

en de vereffeningen van de private verzekeringsondernemingen, op 13 december 1955 van regeringswege aan de Senaat voorgelegd, in art. 43 voorstelt dat minstens één van de voorziene commissarissen lid moet zijn van het Instituut. Mocht dit ontwerp bekrachtigd worden, dan zou dit betekenen dat een vierde aan de bedrijfsrevisoren voorbehouden terrein werd afgebakend.

Hoewel zich aldus meer en meer het werkdomein van de bedrijfsrevisoren preciseert, is het vanzelfsprekend nog te vroeg om een appreciatie over hun activiteit naar voren te brengen: zij staan nog op de drempel van hun nieuwe

functie, die overigens niet zo eenvoudig zal zijn, vooral zolang er niets gewijzigd wordt aan de bestaande wettelijke verplichtingen in zake boekhouding.

Het valt daarom te verhoppen dat de recente wijzigingen van 10 juli 1956 niet de psychologische reactie van de zijde van het Instituut zullen verwekken dat voortaan de selectering der aanvragen op een slappe manier zou moeten plaatsvinden. Daardoor zou het overigens niet alleen zijn eigen gezag in het gedrang brengen, maar onvermijdelijk ook het algemeen belang schaden.

Watermaal-Bosvoorde.

Dr. M. LOEYS.

AANTEKENINGEN

Automation van de administratie

1 Ter gelegenheid van de Accountantsdag 1956, welke zaterdag jl. te Utrecht werd gehouden, zijn twee preadviezen uitgebracht. Aan het preadvies van Prof. Dr. P. Kuin over „Waardevaste bedrijfspensioenen” zal in een volgend nummer aandacht worden geschonken. Hieronder zal een samenvatting worden gegeven van dat gedeelte van het tweede, door Prof. Dr. Ir. L. Kosten, Prof. Dr. Ir. R. M. M. Oberman en H. Reinoud uitgebrachte, preadvies, getiteld: „Enige aspecten van de elektronische verwerking van administratieve gegevens”, waarin de invloed van de nieuwe ontwikkelingen op de algemene organisatie van, de arbeidsverhoudingen in en de leiding van de bedrijven wordt besproken. Aan de — uitvoerige — behandeling van de technische aspecten in hun betekenis voor de administratieve organisatie, die de samenstellers aan dit gedeelte vooraf hebben doen gaan, zal hier dus worden voorbijgegaan.

Naar het oordeel van de preadviseurs zal het voeren van de administratie met behulp van elektronische apparatuur voorlopig beperkt blijven tot de zeer grote en ingewikkelde administraties. Wel zijn reeds door enkele kantoormachinefabrikanten kleine elektronische rekenmachines voor middelgrote administraties ontwikkeld; deze werken echter nog niet in een geïntegreerd systeem. Op langere termijn mag volgens de preadviseurs verwacht worden, dat de geïntegreerde verwerking van gegevens ook onder het bereik van de middelgrote ondernemingen zal komen en de toepassing van elektronische rekenapparatuur misschien zelfs tot de kleinere ondernemingen kan doordringen.

In het huidige stadium vallen voorspellingen omtrent prijzen van deze toekomstige apparatuur niet te doen. Dit is ook een van de redenen, waarom over het kostenverlagende effect van de toepassing van elektronische apparatuur nog zo weinig te zeggen valt. Toch zijn de laatste jaren door gebruikers van deze apparatuur voor wetenschappelijke doeleinden enige gegevens verstrekt, waaruit vaak niet onbelangrijke besparingen blijken. Een grote invloed op de berekende besparingen heeft de aan de berekeningen ten grondslag liggende bezettingsgraad. Hiervoor wordt als regel de werkelijk bereikte bezetting genomen. De kostbaarheid van de elektronische apparatuur dwingt er meestal toe deze dag en nacht te gebruiken, aangezien anders de nodig geachte kostenbesparingen niet worden bereikt. Daarmede zien we het meerploegenstelsel in de kantoorarbeid verschijnen. Daar een belangrijk deel van de voorbereiding van het avond- en nachtwerk overdag kan geschieden, kan de grootte van de 's nachts te werk gestelde groep employé's evenwel ten zeerste beperkt worden gehouden.

Een post, waarop bij toepassing van elektronische apparatuur vaak vrij aanzienlijk bespaard kan worden, zijn de ponskaarten. Weliswaar heeft men in plaats daarvan dan magnetische banden nodig, doch deze zijn meermalen te gebruiken. Uit het oogpunt van ruimtebesparing is de tot nu toe geïnstalleerde apparatuur meestal weinig voordelig. Er is echter een duidelijke tendentie tot een aanmerkelijke verkleining van de elektronische apparatuur met gelijktijdige enorme vergroting van zijn capaciteit, zodat het de preadviseurs niet twijfelachtig lijkt, of in de toekomst zullen tal van relatieve ruimtebesparingen mogelijk zijn. De ervaringen met de automation in de fabrieken wijzen alle op aanmerkelijke ruimtebesparingen.

Wat de besparingen aan personeel betreft wijzen de thans bekende gegevens in de richting van een aanzienlijke vermindering van het tewerkgesteld personeel. Het maakt uiteraard een verschil uit, of men de besparing berekent over het totale administratie-voerend kantoorpersoneel of dat deel van het kantoorpersoneel, dat met de massa der betreffende administratieve handelingen is belast. In het eerste geval komt men veelal op een besparing van 10 tot 25 pCt., in het laatste geval vaak tot 50 à 60 pCt. Hun zeer voorlopige waarnemingen op dit punt samenvattend spreken de preadviseurs als hun mening uit, dat bij bedrijven met grotere massa-administraties aanvankelijk vermoedelijk een besparing bereikt kan worden in de richting van 25 pCt. van het gehele kantoorpersoneel dat bij de administratie is betrokken; later, in het bijzonder zodra de zgn. „character recognition” vorderingen heeft gemaakt, zal dit percentage soms aanmerkelijk kunnen worden overschreden.

Voor de deskundigen op het gebied van de administratieve organisatie is het verband tussen elektronische verwerking van administratieve gegevens en de interne controle van grote betekenis. Hoewel dit aspect van de automation nog niet in al zijn consequenties is te overzien, wordt in het preadvies het vermoeden uitgesproken dat het vraagstuk van de interne controle geen al te grote moeilijkheden zal opwerpen en in verhouding geen te kostbare voorzieningen zal vragen.

Automation van de kantoorarbeid zal ook op de organisatie in het algemeen een vergaande invloed hebben. In dit verband wordt in Amerika door degenen, die met automation van fabriekmatige procédé's ervaring hebben, wel de opmerking gemaakt, dat hiervoor een „complete rethinking” nodig is. Hiermede bedoelt men dan dat de gebruikelijke methodiek om de werkzaamheden in de onderste geleidingen van de uitvoering vergaand te verbijzonderen, gecombineerd met een weloverwogen plan-

ning en routing, geen zin meer heeft, omdat het er bij automation vóór alles om gaat het totaal der werkzaamheden in een beperkt aantal op de machines en zelfbesturingsinstrumentaria gerichte deelprocessen te ontleden c.q. te synthetiseren. Een dergelijke aanpak zal ook bij automation van de administratie tot op zekere hoogte nodig zijn. Voor accountants met ervaring op het gebied van de organisatie van massa-administraties, in het bijzonder indien zij zich diepgaand in de nieuwe ontwikkelingen verdiepen en samenwerken met meer technisch geïnteresseerde deskundigen, zal deze „rethinking” evenwel niet moeilijk zijn.

Daar automation een kostbare geschiedenis is zal men er zoveel mogelijk naar streven de leegloop tot een minimum te beperken. Dit kan samentrekking van tot nu toe gedecentraliseerde bewerkingen van administratieve gegevens tot gevolg hebben. De preadviseurs spreken zich niet uit over de vraag, waar in de toekomst vermoedelijk het evenwicht tussen centralisatie en decentralisatie van bestuur en uitvoering zal komen te liggen. Wel „menen zij geconstateerd te hebben”, dat in de huidige fase van ontwikkeling de tendentie tot centralisatie van administratieve uitvoeringswerkzaamheden sterk overweegt. Met betrekking tot dit vraagstuk hoede men zich echter voor generalisaties, aldus een waarschuwing der preadviseurs, er daarbij op wijzend, dat de toekomstige ontwikkeling van kleinere elektronische administratie-apparatuur, gepaard gaande met telexverbindingen, in bepaalde gevallen een bestaande gedecentraliseerde verwerking van administratieve gegevens zal kunnen bestendigen¹⁾.

In verband met het bovenstaande is een „statement” van Don G. Mitchell, Chairman en President van de Sylvania Electric Products, Inc. over „Automation and Technological Change” interessant. Deze onderneming bestaat uit 43 bedrijven, 16 laboratoria en 15 magazijnen. Mitchell is een groot voorstander van eenheden die niet meer dan 700 mensen omvatten. Worden de eenheden nog groter dan verdwijnt het persoonlijk contact tussen de bedrijfsgenoten. Juist wanneer eenheden van deze omvang gelegen zijn in kleinere steden, zijn de omstandigheden zeer gunstig voor het kweken van een goede „teamgeest” onder het personeel. Daartoe is tevens nodig, dat deze eenheden zoveel mogelijk zelfstandig zijn. Alleen dank zij een vergaande mechanisatie kan een eenheid van 700 man een afgeronde bedrijfseenheid vormen. Als nieuwste middel om deze gedecentraliseerde onderneming centraal te besturen heeft men een nieuw „data processing system” opgezet. De centrale hiervan bevindt zich in een kleine stad in de nabijheid van Syracuse N.Y. Door een particulier telexnet van 12.000 mijl zijn alle eenheden hiermede verbonden. De eenheden leveren de te bewerken gegevens aan de gecentraliseerde administratie-apparatuur, waarvan de kern wordt gevormd door een gehuurde Univac machine.

¹⁾ Juist vóór het ter perse gaan van dit nummer ontvingen wij de in druk verschenen rede over „Mens en Automaat”, die Prof. Kosten op 26 september jl. heeft uitgesproken bij zijn ambtsaanvaarding aan de Technische Hogeschool te Delft. Op blz. 15 zegt hij over dit vraagstuk: „De steeds grotere groei van de administratie in het semi-automatische tijdperk met zijn kantooromachines heeft een sterke centraliserende tendens opgeroepen, daar dikwijls alleen een gecentraliseerde administratie efficiënt kon werken. Een efficiënte bedrijfsvoering moet echter vaak gedecentraliseerd zijn in verband met een eventueel geografisch gespreid productieapparaat of alleen al omdat een gecentraliseerde leiding van een zeer groot bedrijf niet soepel genoeg werkt. De nieuwe techniek nu maakt een gecentraliseerd administratief systeem mogelijk onder behoud van een gewenste graad van autonomie der onderafdelingen. Hiertoe worden de onderafdelingen — eventueel door middel van elektrische communicatiemiddelen — verbonden met een centraal informatieverwerkingsstelsel. Dit laatste kan dan naar behoefte optreden als staforgaan van zo'n onderafdeling dan wel ten behoeve van de centrale leiding”.

Wat de aard van het werk betreft zijn de tot nu toe met automation in fabrieken en kantoren opgedane ervaringen dat het merendeel der na de automation overblijvende werkers „rondom” de nieuwe apparatuur hun werk interessanter vinden dan hun vroegere arbeid. Ook hier waarschuwen de preadviseurs echter voor het trekken van al te snelle conclusies, omdat, voor zover zij konden nagaan, sociaal-wetenschappelijk onderzoek naar de toe- of afnemings van de arbeidsvreugde vóór en na de automation nog niet is verricht²⁾.

Een belangrijk verschijnsel is voorts de met automation gepaard gaande eliminerende resp. hergroepering van functies en taken. Herscholing en tewerkstelling bij de nieuwe machines zal vooral voor employé's op middelbare leeftijd of ouder moeilijkheden opleveren. Veelal zullen mensen die jarenlang bepaalde werkzaamheden hebben verricht nu omgeschoold moeten worden voor werkzaamheden die in wezen ingewikkelder zijn dan vroeger. Een aparte categorie vormen de chefs op de lagere niveaus, waarvan het aantal terug zal lopen, hetgeen voor hen op een achteruitgang in hun status zal neerkomen. Met het oog op de te verwachten wrijvingen die bij automation ontstaan, ten gevolge van de beroeringen die dit brengt in het sociale patroon van het personeel, zal de cultivering van goede „human relations” in de toekomst noodzakelijker blijken dan ooit.

Wanneer de administratieve arbeid een belangrijk onderdeel vormt van de totale bedrijvigheid ener onderneming zal de invloed van automation van de administratie op de centrale leiding niet gering zijn. Hoewel de leiding zich hierbij zal laten voorlichten door deskundigen zal het vaak moeilijke beslissingswerk geheel voor haar rekening blijven. Aangezien automation diep ingrijpt in de bestaande arbeidsverhoudingen, worden aan de leiding bijzondere eisen gesteld wat betreft het contact en overleg met de vakverenigingen en de interne personeelsvertegenwoordigingen. Ook het „public relations” aspect van haar functie in deze zal zij niet mogen verwaarlozen, daar het grote publiek niet ongevoelig is voor de wijze waarop automation zich in een bedrijf voltrekt.

De grote investeringen, welke met automation gepaard gaan, dwingen de leiding steeds verderreikende beslissingen te nemen, daar zij zich — met het toenemen der vaste kosten — door een investeringsbesluit in meerdere mate dan voorheen binden aan hun eigen schattingen van de toekomstige afzet. Deze tendentie tot stijging der vaste kosten maakt immers onvermijdelijk de conjunctuurgevoeligheid der bedrijven groter. Daarom zal het zeer gewenst zijn, dat de leiding de mogelijkheden van koop of huur van de apparatuur, soms van gebruikmaking van een „service-bureau” dat de werkzaamheden in de vorm van dienstverlening verricht, terdege onder het oog ziet.

Uit het bovenstaande blijkt wel dat de taak van de centrale leiding er niet eenvoudiger op wordt. Het preadvies komt dan ook tot de conclusie, dat in het bijzonder in de vrij lange periode van overgang van de bestaande fabrieks- of administratiemethoden op meer automatische processen de leiding van een bedrijf extra zwaar belast zal worden en nog grotere verantwoordelijkheden dan voordien te dragen zal krijgen.

²⁾ Zie echter het artikeltje over „Automation en arbeidsvreugde” op blz. 863 van dit nummer, waarin aandacht is geschonken aan het door het Britse „Department of Scientific and Industrial Research” uitgebrachte rapport over „Automation; a report on the technical trends and their impact on management and labour”.

(Advertentie)

AMSTLEVEN

Levensverzekering

BUREAU VOOR PERSONEELVERZEKERING

Engeland zonder Suezkanaal

Sedert de nationalisatie van de Suezkanaal-Maatschappij door President Nasser van Egypte heeft het aan voorlichting omtrent de betekenis van het kanaal voor de wereldscheepvaart niet ontbroken. Meermalen ook heeft de pers beschouwingen gewijd aan het belang dat Engeland, als grootste gebruiker van deze waterweg, bij onbelemmerde doorvaart heeft. Een recente bijdrage tot de discussie hieromtrent levert het Engelse blad „Trend” in een „special report”, gedateerd 20 september 1956 en getiteld: „Suez and the Businessman”. Genoemd blad past in zijn beschouwingen de „Verlustgedanke” toe, d.w.z. het gaat na welke de gevolgen voor de Engelse economie zouden zijn, indien het Suezkanaal, om welke redenen dan ook, voor het verkeer zou worden gesloten. Het betoog van „Trend”, dat zich bepaalt tot de korte termijn, laten wij hieronder, zij het aanzienlijk bekort, volgen.

Olie, vrachten, grondstoffenprijzen.

De aanzienlijke hoeveelheden olie, die vanuit het Midden-Oosten door het kanaal naar het westen worden verscheept ¹⁾, zouden bij sluiting van deze waterweg langs een andere route aangevoerd dan wel vervangen moeten worden. Volgens „Trend” is het door combinatie dezer methoden — nl. door een deel der olie via de Kaap te verschepen en door meer olie uit het Caraïbisch gebied te betrekken — mogelijk in West-Europa's en Englands petroleumbehoeften te blijven voorzien. Voor zover de tankercapaciteit daarvoor te kort schiet zouden opgelegde Amerikaanse tankers in de vaart kunnen worden gebracht en de grote tankers dieper worden geladen dan bij gebruikmaking van het Suezkanaal mogelijk is.

Uiteraard zullen de kosten van de olie-invoer door deze maatregelen worden verhoogd. Het feit dat Caraïbische olie duurder is, is irrelevant omdat de goedkopere olie uit de Perzische Golf normaliter toch tegen voor olie uit de Golf van Mexico geldende prijzen wordt verkocht, en „it seems”, zegt „Trend”, „that American aid will avert any immediate drain of dollars”. Indien alle olie rond de Kaap zou worden vervoerd, zouden de transportkosten die tegenwoordig $2\frac{3}{4}$ d. per gallon bedragen, stijgen tot $3\frac{1}{2}$ of zelfs 4 d. Daar dit echter slechts ten dele het geval zou zijn, zou de stijging niet meer dan $\frac{1}{2}$ d. per gallon bedragen. De Engelse Regering, die olie belast met een zestig maal zo hoog bedrag, zou altijd deze belasting met $\frac{1}{2}$ d. kunnen verlagen hetgeen de Schatkist op niet meer dan £ 5 mln. zou komen te staan. Volgens „Trend” zou er dan ook weinig reden zijn zich op korte termijn zorgen omtrent de olievoorziening en de kosten daarvan te maken ²⁾.

Genoemd blad raamt, dat de tonnage, ingeschakeld op routes naar landen beoosten Suez, bij sluiting van het

kanaal met 30 pCt. zou moeten worden uitgebreid. Dit zou kunnen geschieden door opgelegde Amerikaanse schepen in de vaart te brengen. Een voldoende aantal hiervoor zou op korte termijn reisvaardig kunnen worden gemaakt, en — hoewel het nog niet duidelijk is hoe deze zouden moeten worden bemand — alleen al het feit dat deze schepen er zijn, is volgens „Trend” een garantie dat de vrachten niet onbeperkt zouden stijgen. Genoemd blad is van mening, dat een toeneming van de vrachtprijs met 30 pCt. — reeds thans is 15 pCt. op de vrachten gelegd voor het geval dat zich oponthoud op de Suezroute zou voordoen — voldoende zou zijn om de extra kosten der schepen die thans de landen achter Suez bevaren, te dekken. In sommige gevallen zou hier nog iets bijkomen omdat schepen hun retourlading zouden moeten missen. Dit zou bijv. het geval zijn voor schepen, die van Australië af door het Panamakanaal varen: hun vrachtkosten zouden weinig hoger zijn, maar zij zouden op deze route geen lading kunnen opnemen in havens als Colombo en Aden.

Deze hogere vrachtprijzen zouden uiteraard tot uiting komen in de prijzen van grondstoffen en wel des te meer naar gelang deze grondstoffen een lage waarde per ton hebben. Een door „Trend” uitgeoefende berekening leidt tot de conclusie dat het grondstoffenprijsspeel gemiddeld — van de dertien relevante grondstoffen waarvoor berekeningen werden uitgevoerd, zouden alleen ijzererts, zilver en rubber aanzienlijk in prijs stijgen — niet meer dan 2 à 3 pCt. zou stijgen. Het blad legt er echter de nadruk op, dat deze raming is gebaseerd op de veronderstelling dat de handel „a panic rush to build up stocks if any temporary dislocation of supplies develops over the next month” zal vermijden. Voor Engeland is het een naar verhouding gunstige omstandigheid, dat zijn concurrenten eveneens met hogere grondstoffenprijzen te kampen zouden hebben — alleen Japan zou de kans vermoedelijk grotendeels kunnen ontspringen — en dat het, als belangrijke vrachtvaarder, een geringer bedrag aan buitenlandse valuta voor vrachten zou behoeven te betalen dan de meeste andere landen.

Export.

De belangrijkste goederen, die Engeland normaliter zuidwaarts door het Suezkanaal vervoert, zijn: produkten van de machine-industrie, ijzer en staal, bunkerolie, suiker, chemische produkten, cement en goedkope textielprodukten. De vrachtkosten zijn in de prijzen van machines een betrekkelijk onbelangrijk element en het is dan ook niet waarschijnlijk dat Engeland als gevolg van hoge prijzen zijn markt voor machines in het Verre Oosten zal verliezen. Het is echter niet onmogelijk, dat een dergelijk verlies zal optreden door vertraging in de levering. Hogere vrachten zouden uiteraard de prijzen van bijv. cement en textiel wel beïnvloeden en hiervan zou Japan vermoedelijk wel de vruchten plukken. Misschien zou Japan ook zijn aandeel in de handel in machines en

¹⁾ Zie bijv.: „Het Suezkanaal” in „E.-S.B.” van 15 augustus.

²⁾ Op lange termijn ligt de zaak anders: de sterke toename van de wereldvraag naar olie, zal Engeland en West-Europa meer en meer afhankelijk maken van het Midden-Oosten, het enige gebied waar werkelijk nog grote reserves aanwezig zijn. Englands relaties met de Arabische staten zijn in dezen van groot belang.

metalen eindfabrikaten in het Verre Oosten en Afrika wel kunnen vergroten. Het is echter niet waarschijnlijk, dat Japans voordeel in dezen aanzienlijk zou zijn, daar de betrokken industrieën niet veel capaciteit in reserve hebben.

Genoemd blad relateert een eventueel marktverlies voor de zware industrie door op te merken, dat geen enkel Westeuropees land in een positie zou verkeren om voordeel te slaan uit Englands verlies aan orders. Hoewel Englands uitvoer dus zou kunnen dalen zou het onwaarschijnlijk zijn dat „the far more important indicator, its share of world trade” even sterk zou achteruit gaan. Engeland verkeert bovendien t.o.v. zijn Europese concurrenten in een gunstiger positie doordat een groter deel van zijn export bestaat uit eindfabrikaten. De grotere toegevoegde waarde zou nl. met zich brengen, dat Englands exportprijzen over het algemeen minder sterk zouden stijgen dan die van andere landen, zodat de Engelse export uit dien hoofde in geen geval meer te lijden zou hebben dan die van zijn Westeuropese concurrenten. Een nadeel voor Engeland is echter, dat het een groter deel van zijn export heeft gericht op markten ten oosten van Suez dan de overige Westeuropese landen, zodat een geringer deel van de export van deze laatste landen, invloed zou ondervinden van sluiting van het Suezkanaal.

Kosten van levensonderhoud.

„Trend” is van mening, dat de kleinhandelsprijzen als gevolg van de hogere grondstoffenprijzen uiteindelijk $1\frac{1}{2}$ à 2 pCt. zouden stijgen. De stijging van de prijzen der voedingsmiddelen zou ongeveer even groot zijn en beperkt blijven tot produkten als: rijst en tapioca, die uit het Verre Oosten komen; thee uit India en Ceylon; koffie uit Oost-Afrika en ingeblikt en gedroogd fruit uit het Midden-Oosten. Voorts zal o.a. de invoer van oliën en vetten duurder worden, terwijl de voedingsmiddelen uit het Middellandse Zeegebied in prijs zouden stijgen, omdat voor deze produkten die bij vaart door het Suezkanaal door schepen, komende uit het oosten, worden meegebracht, speciale reizen zouden moeten worden ondernomen. Hoewel derhalve sommige prijzen sterk zouden stijgen, zouden de prijzen van de meeste voedingsmiddelen onbeïnvloed blijven. Bovendien zouden er kleine prijsstijgingen in de meubelen- en kledingsector kunnen optreden, die echter de kosten van levensonderhoud niet noemenswaard zouden doen stijgen. Volgens „Trend” zou de index van de kosten van levensonderhoud als gevolg van sluiting van het Suezkanaal op korte termijn zeker niet meer dan vier punten omhoog worden gedreven. Of een dergelijke stijging zou kunnen worden

opgevangen zal van de overige sectoren in Englands economie, in het bijzonder van die der lonen, afhangen.

Het pond en de betalingsbalans.

De positie van het pond sterling zou in grote mate afhangen van het feit, of en in welke vorm de Verenigde Staten hulp zouden verlenen. Normaliter immers zou een vervanging van olie uit het Midden-Oosten door olie uit het Caraïbisch gebied een vermindering der Engelse dollarreserves betekenen en de Engelse Regering zou er, gezien de economische toestand in het land, weinig voor voelen extra betalingen in dollars te verrichten. Indiën echter Amerikaanse hulp zou worden verkregen en indien het gebruik van opgelegde Amerikaanse schepen geen te grote betalingen in harde valuta zou vereisen, dan zou Englands betalingsbalans als gevolg van het Suez-conflict zeker niet achteruitgaan. Men dient nl. te bedenken, dat Engeland uit hoofde van scheepvaart en verzekeringen extra inkomsten zou boeken. Het blad is dan ook van mening, dat de betalingsbalans dan minder onder druk zou komen te staan dan het pond sterling zelf. Indien speculanten zich de komende maanden beperkingen zouden opleggen en — alleen in verband met Suez — geen sterke verkooppositie zouden innemen, dan zou Engeland „more than hold her own in spite of Suez”.

* * *

De gevolgen van een sluiting van het Suezkanaal zouden voor Engeland niet bijzonder ernstig zijn; het is echter niet uitgesloten dat zij de druppel zouden vormen, die de emmer doet overlopen. Het is van vitaal belang, dat de Regering de binnenlandse toestand in de hand houdt. De zwakte in de loon- en de produktiesector zou een ramp teweeg kunnen brengen, maar deze zou, hoewel de verleiding daartoe groot zou kunnen zijn, bezwaarlijk direct aan de handelingen van President Nasser kunnen worden toegerekend.

De Engelse Regering is, bij haar pogingen het evenwicht van 's lands economie te herstellen, reeds twee jaar aan het pleiten en vermanen. Engeland heeft daarmee maar heel weinig gewonnen. Dit komt omdat de Regering er niet in is geslaagd op de verbeelding van de massa te werken. Nu President Nasser de rol van bedreiger van Englands welvaart is gaan spelen, zal de Regering wellicht gemakkelijker het land tot activiteit kunnen brengen. Produktie en export zouden kunnen worden gestimuleerd in het kader van de noodzaak, die Nasser voor de Regering heeft gecreëerd. Kortom, merkt het blad op, „...the „crisis” may possibly do for the British economy what the Government's measures over the last two years have failed to do”.

INGEZONDEN STUK

De capaciteit van de staalproducerende industrie in de Verenigde Staten en Rusland

Met veel belangstelling las ik het artikel, dat Ir. A. Groothoff onder bovenstaande titel publiceerde in „E.-S.B.” van 12 september jl. Door zijn grondige documentering vormt dit artikel een belangrijke bijdrage tot de kennis van de feiten, die bepalend zijn in de economische krachtmeting tussen West en Oost, zoals die de geesten thans meer dan ooit bezig houdt. Ir. Groothoff toont met name aan, dat de stelling als zou de Sovjet-

Unie reeds vergevorderd zijn om op het gebied der militaire en civiele produktie de Verenigde Staten te evenaren, met de nodige omzichtigheid dient te worden gehanteerd. Zijn betoog terzake is feitelijk onaantastbaar. Waar schrijver echter enige aarzeling toont t.a.v. de waarde van een vergelijking van stijgingspercentages en zich daarbij met name kritisch betoont tegenover de stelling uit mijn laatste „Europese overpeinzingen”, dat de

Sovjet-economie qua produktie-omvang doende is, de Westerse met rasse schreden in te halen, lijkt een enkele precisie mijnerzijds op zijn plaats.

Ten eerste sprak ik uitsluitend over „inhalen”; dat Rusland in 10 à 15 jaren Amerika „op zij zal zijn gestreefd”, laat ik geheel voor rekening van het weekblad „The New Republic” alsmede van Mr. J. in 't Veld, die door Ir.

Groothoff eveneens worden geciteerd. Op grond van mij ter beschikking staande gegevens deel ik geheel Ir. Groothoffs voorstelling, dat deze laatste voorstelling van zaken de Sovjet-ontwikkeling wel wat te rooskleurig doet voorkomen.

Van „inhalen” is echter wel degelijk sprake; Ir. Groothoffs cijfers tonen het zelf aan. „Indien nodig”, aldus schrijver, „produceren de Amerikanen minstens tweemaal zoveel staal als de Russen”. Welnu, uit zijn tabel 1 blijkt, dat de Amerikanen in 1929 10-maal zoveel staal als de Russen produceerden. Ook al geeft men toe, dat tabel 1 produktiecijfers en geen capaciteitscijfers bevat, lijkt statistisch de conclusie toch gerechtvaardigd, dat de Russen op het onderhavige gebied de Amerikanen bezig zijn in te halen. Dit element komt in schrijvers betoog niet geheel tot zijn recht omdat hij zich concentreert op het ten naaste bij gelijk blijven van het *absolute* verschil tussen de beide produktiecapaciteiten. Het komt daarentegen duidelijk naar voren uit de volgende vergelijking, opnieuw gebaseerd op Ir. Groothoffs cijfers (hoeveelheden in mln. metr. tons):

	Ver. Staten	Sovjet-Unie
Produktiecapaciteit in 1955	115,0	45,0
Toeneming 1929-1955	47,5	39,0
Produktiecapaciteit in 1929	67,5	6,0

Dus: Sovjet-capaciteit als percentage der Amerikaanse:

1929	9 pCt.
1955	40 pCt.

Zouden voorts de huidige Amerikaanse uitbreidingsplannen (rond 135 mln. metr. tons in 1959) worden gerealiseerd, en zouden de Sovjets in dat jaar hun plancijfer van 68,3 mln. metr. tons in 1960 voor bijv. 60 mln. tons hebben gehaald — Ir. Groothoff vergeve mij, wat dit laatste betreft, een volkomen willekeurige schatting — dan zou het vermelde verhoudingspercentage tot rond 44 zijn opgelopen.

De statistiek laat vele grapjes toe; ook afgezien daarvan geloof ik echter, dat in het licht van de historisch beschikbare cijfers van een „inhalen” van de Amerikanen door de Russen, ook op het gebied der staalindustrie, stellig mag worden gesproken. Of de Sovjet-Unie dit op dit gebied kan volhouden, is een andere vraag. Ir. Groothoff is terzake sceptisch gestemd. „The Economist” van 2 januari jl. echter merkt bij een bespreking van het nieuwste vijfjarenplan het volgende op: „The objectives of the previous plan were substantially exceeded, but there is no reason why the new ones should not be surpassed too. The overfulfilment of industrial targets, particularly those for heavy industry, has now become part of an established pattern”.

Een tweede punt is, dat mijn stelling, waaraan Ir. Groothoff refereerde, betrekking had op de *totale* produktie-omvang, en dan van Noord-Amerika en West-Europa tezamen genomen. De staalindustrie vormt van de totale produktie inderdaad een essentieel onderdeel, doch uit het oogpunt van de „total output” ener volkshuishouding is onmiddellijk de vraag relevant, voor welke doeleinden de produktie der staalindustrie wordt

Barratt's in Engeland een begrip voor een heren-schoon van kwaliteit, standing en distinctie.
In Nederland exclusief bij

Bata

(Advertentie)

bested. De feiten wijzen in deze richting, dat uit het oogpunt der economische expansie als geheel (een belangrijke kwalificatie!) de Sovjets veel rationeler kunnen opereren dan voor het Westen mogelijk is. Zo vermeldt de „Economic Survey of Europe in 1955” van de E.C.E. te Genève (blz. 188), dat bij verwerkelijking van de doelstellingen van het 6e Russische vijfjarenplan „Soviet (steel) output in 1960, at 68 million tons, will still fall far short of United States output in 1955 (106 million tons) and in per capita terms will be no higher than the output already achieved in Western Europe by 1955. . . .”. Daarop volgt echter direct het betoog, dat de samenstelling van het staalverbruik in de Sovjet-Unie sterk verschilt van die in het Westen: van de totale produktie in 1955 in de Verenigde Staten werd rond 40 pCt. besteed voor fabricage van consumptiegoederen en voor huizenbouw; de Sovjet-Unie denkt voor deze doeleinden in 1960 slechts rond 8 mln. ton te besteden; in beide landen resteert dan een marge van rond 60 mln. ton voor „investment and defence”. Toegegeven zij, dat deze vergelijking enigszins mank gaat; de Sovjet-plannen worden gesteld tegenover de *actuele* cijfers der Verenigde Staten. De Survey echter zegt vervolgens: „the composition of the national output in the Soviet Union is such that a far smaller per capita supply of steel is needed to realize a given rate of growth of capital and income than is the case in Western countries. Much the same is true of a number of other basic materials. The preamble to the draft directives on the sixth Five-year Plan claims that Soviet industry has now reached a stage when it will soon be in a position to „overtake and surpass the most developed capitalist countries in per capita production”. In the field of investment this is evidently true”.

Het is vooral deze concentratie van de besteding der nationale middelen in de investeringssector, die de Sovjets in staat stelt, hun totale produktie in sterker tempo te doen stijgen dan in het Westen mogelijk is. Daarbij geldt bovendien, dat de Sovjets beschikken over een economisch dwangstelsel, dat hen in staat stelt, de centraal opgestelde plannen „rücksichtslos” door te voeren, zich niet te bekommeren om een achterstand, in vergelijking met het Westen, van de positie van de gemiddelde Russische consument, en met name inflatie- en depressiegevaaren te ondervangen; wat dit laatste betreft, spreekt de regelmaat, waarmede de Russische staalproduktie volgens Ir. Groothoffs tabel 1 tot nu toe gestegen is, duidelijke taal.

Concluderend wil het mij voorkomen, dat mijn stelling, dat de Sovjet-Unie qua produktie-omvang doende is, de Westerse met rasse schreden in te halen, door Ir. Groothoffs betoog niet wordt aangetast, ook al geef ik toe, dat de Sovjets hun achterstand op het stuk der staalproduktie wellicht nimmer zullen kunnen inlopen. Het inhaalgevaar dreigt temeer waar, zoals bekend is, de Sovjets alle zeilen bijzetten om, gesteund door een systematisch en grootscheeps aangepakte opleiding van technici, de vindingen van de in gang zijnde „tweede industriële revolutie” in de praktijk te benutten. De Sovjet-Unie heeft zich in 30 jaren tijds opgewerkt

tot de tweede industriële grootmacht van de wereld. De ontwikkeling, die zich voor de eerstkomende 30 jaren aftekent, plaatst, zoals Ir. Groothoff aan het slot zijner beschouwing stelt, inderdaad de N.A.T.O.-landen voor een belangrijk probleem, dat zij slechts door gezamenlijke krachtsinspanning zullen kunnen oplossen.

T.T.X.

NASCHRIFT.

Naar aanleiding van bovenstaand ingezonden stuk moge ik het volgende opmerken:

1. Opzettelijk heb ik mij beperkt tot het werkelijk tonnageverschil tussen de produktiecapaciteiten van de Amerikaanse en Russische staalindustrie en in het bijzonder tot een duidelijke aantoning „dat Amerika's staalindustrie haar grote voorsprong onverminderd handhaaft, niettegenstaande de enorme ontwikkeling van de Russische staalfabricage in de afgelopen 25 jaren”.

Uit de cijfers van mijn artikel is door vergelijkende berekeningen en ook door bewerkingen in grafieken wel meer af te leiden ter verheldering van ons inzicht, zoals de schrijver van „Europese overpeinzingen” reeds ten dele doet, maar dat valt buiten de grenzen, die ik mij bij het schrijven gesteld heb. Ik juich het toe, indien anderen zulks doen.

2. Wat betreft het tweede punt, ben ik in mijn beschouwingen niet verder gegaan dan de vermelding, dat de staalfabricage een zeer belangrijk gegeven levert voor de beoordeling van het nationale industriële potentieel, speciaal bij de oorlogsindustrie. Ik betwijfel, of men bij vergelijkingen van de produktie-omvang in de Sovjet-Unie met die van de Westerse naties voldoende rekening houdt met de Russische achterstand in de produktiecapaciteit van zijn staalindustrie t.o.v. de Verenigde Staten. Het is deze twijfel, die mij tot het schrijven van mijn artikel bracht en in dit opzicht ben ik na lezing van het ingezondene niet verder gekomen.

Amersfoort.

Ir. A. GROOTHOFF.

GELD- EN KAPITAALMARKT

De geldmarkt.

Dat de huidige krapte op de geldmarkt van vrij fundamentele aard is, bleek uit het feit, dat na het passeren van de 21e — de einddag van de augustus-september kaspercentageperiode — de voorschotten van De Nederlandsche Bank toch op een hoog peil bleven (i.c. f. 200 mln. per 24 september). Slechts dank zij dit beroep kwamen de banken ongeveer toe aan het geblokkeerde renteloze tegoed, dat zij op grond van het op 9 pCt. gehandhaafde kaspercentage voor de nieuwe periode gemiddeld bij de Centrale Bank moeten aanhouden.

Het langdurig en in belangrijke mate terugvallen op de Centrale Bank wijst erop, dat het aantal potentiële kopers van schatkistpapier gering is; de term „markt” is voor de huidige omstandigheden dan ook eigenlijk veel te wijds. Wat er nog aan handel is, concentreert zich vnl. in papier met enkele maanden resterende looptijd; door de 17 september beëindigde afgifte van driemaandsschatkistpromessen bij de Agent is er van dit papier nogal wat in de portefeuilles gekomen. Het disconto voor deze korte termijnen bedraagt ca. 3 à 3 $\frac{1}{8}$ pCt. per jaar. Voor langer lopend papier schitteren de kopers vrijwel geheel door afwezigheid; voor enkele jaren resterende looptijd worden (vrijblijvend en nominaal) percentages genoemd van ca. 3 $\frac{3}{4}$ pCt. disconto; corresponderend met ca. 4 $\frac{1}{8}$ pCt. rente. De enige rots in deze branding van stijging is de callgeldrente, die nu reeds sinds 9 juni op 1 $\frac{1}{2}$ pCt. bleef

gefixeerd; over de reële betekenis van dit percentage haalt men in marktcringen echter de schouders op.

De kapitaalmarkt.

De New Yorkse aandelenmarkt daalde de afgelopen week onverdroten voort, waarbij afwisselend Suez, het Midden-Oosten, toenemende onzekerheid omtrent de herkiezingskansen van President Eisenhower, geldkrapte en de grote omvang van de obligatie- en aandelenemissies als oorzaken werden genoemd.

Amsterdam toonde zich echter ook deze week ongevoelig voor dit slechte voorbeeld, en de aanzienlijke stabiliteit van het aandelenkoersniveau, die hier sinds medio augustus heerst, werd niet doorbroken. Weliswaar moesten aandelen Koninklijke verdere veren laten nu het splitsingsnieuws vieux jeu is, maar daartegenover traden nu plotseling aandelen Unilever als gangmaker op. Het begon met buitenlandse — speciaal Franse — vraag, waarna al spoedig geruchten omtrent gunstige bedrijfsresultaten, een hoger interimdividend en een bonusuitkering opdoken. Uitgaande van het principe: men noemt geen koe bont, of er is wel een vlekje aan (dat ook bij de geruchten omtrent Koninklijke deugdelijk is gebleken) ontstond vervolgens al spoedig ook van Nederlandse zijde nieuwe belangstelling voor dit fonds.

Op de markt voor niet risicodragend kapitaal werd de afgelopen week voor het eerst sinds begin augustus geen nieuwe 4 $\frac{1}{4}$ pCt. gemeente-emissie geannonceerd. De voorlopige hekkesluis, de uitgifte van f. 3 mln. 4 $\frac{1}{4}$ pCt. obligaties Tilburg, vormde geen daverend slotstuk; de inschrijvingen hierop werden nl. ten volle toegewezen. Een groter succes was de f. 20 mln. premie-lening Amsterdam beschoren, die „ruim voltekend” werd; van wilde majorerings-tonelen was echter ditmaal geen sprake meer.

Het koersniveau op de obligatiemarkt vertoonde gedurende de verslagweek per saldo een geringe afbrokkeling; nog steeds is niet duidelijk, of de trend op deze markt thans omhoog of omlaag zal buigen. De meeste prognoses in financiële kringen gaan in de richting van verdere stijging van de lange rentestand hier te lande. Daar geen dezer prognosten de grote omslag van de rentestand van mei/juni 1956 heeft weten te voorspellen, mogen genoemde uitspraken waarschijnlijk echter wel met de nodige korrels zout worden genomen.

Verskillende factoren pro en contra een verdere rentestijging kunnen worden aangewezen. Pro werkt het verwachte „budgetaire kastekort” van het Rijk over 1957 ad f. 900 mln., waarvan voorinschrijfrekeningen enz. volgens hun huidige stand slechts f. 300 mln. voor hun rekening nemen. Contra echter is de aankondiging, dat de Minister (de nieuwe?) de open kapitaalmarkt zal „ontzien”, daar deze geen voldoende ruimte bezit voor een aanmerkelijk beroep door de Staat daarop. Contra dit contra, dus pro, is de overweging dat een daaruit resulterende inflatoire financiering vermoedelijk op ernstige bezwaren van de Centrale Bank zou stuiten, daar zij de deviezenvoorraad nog verder zou aantasten.

Contra werkt de aanzienlijke accumulatie van middelen bij de institutionele beleggers; in het eerste halfjaar van 1956 namen de beleggingen der levensverzekeringmaatschappijen toe met f. 370 mln., waarvan f. 244 mln. in onderhandse leningen en f. 126 mln. in hypotheeken werd gestoken. Weliswaar is voor de toekomst (in het bijzonder de tweede helft van 1956) een belangrijk deel van de stroom nieuwe middelen reeds vastgelegd (voorbelegd) maar een dergelijke vastlegging duurt uiteraard niet eeuwig.

Pro ten slotte werkt de wassende kapitaalbehoefte

van het bedrijfsleven; de laatste tijd uit deze zich vooral in een grote vraag naar onderhandse leningen van deze zijde.

Slechts een helderziende zou wellicht in staat zijn, uit dit walnets van pro's en contra's tot een saldo stijgings- of dalingskans van de rentestand te besluiten.

Aand. indexcijfers A.N.P.-C.B.S. (1953 = 100)	14 sept. 1956	21 sept. 1956	28 sept. 1956
Algemeen	214,8	215,2	215,1
Internat. concerns	291,8	289,0	290,6
Industrie	162,3	162,8	163,3
Scheepvaart	168,7	177,9	176,9
Banken	140,7	139,2	139,5
Indon. aand.	107,5	106,8	107,3

Aandelen	14 sept. 1956	21 sept. 1956	28 sept. 1956
Kon. Petroleum	832	822½	805½
Unilever	391¾	387¾	402¼
Philips	274	276½	282¼
A.K.U.	246½	241½	248
Kon. N. Hoogovens	325	327	330
Van Gelder Zn.	230¼	227	217
H.A.L.	196	200½	200
Amsterd. Rubber	77	76½	76½
H.V.A.	101	100½	100½

Staatsfondsen	14 sept. 1956	21 sept. 1956	28 sept. 1956
2½ pCt. N.W.S.	72½	72¼	72
3-3½ pCt. 1947	91½	91½	91½
3½ pCt. 1955 I	88½	88¼	88¼
3 pCt. Grootboek 1946	88½	88¼	88¼
¾ pCt. Dollarlening	94	94½	94½

Diverse obligaties	14 sept. 1956	21 sept. 1956	28 sept. 1956
3½ pCt. Gem. R'dam 1937 VI ...	92	94	93¼
3½ pCt. Bk. v. Ned. Gem. 1954 II/III	84½	84½	85¼
3½ pCt. Nederl. Spoorwegen	92	92	91½
3½ pCt. Philips 1948	94½	95	94½
3½ pCt. Westl. Hyp. Bank	87½	89	88

J. C. BREZET.

Jongeman, van goeden huize, ongehuwd, leeftijd 32 jaar, zoekt

LEVENSPPOSITIE

Event. bereid tot kapitaaldeelname, in bezit van eind-examen gymnasium A, rijbewijs, warenkennis van verschillende produkten, heeft verder ervaring op gebied van veredeling dezer produkten, alsmede kennis van intern. expeditie.

Brieven onder letters ASW aan Nijgh & Van Ditmar, Ad-vertentiebureau, Rotterdam.

Laat U zich eens mondeling of schriftelijk inlichten inzake de merites van

E.-S.B.

als publiciteits-medium.

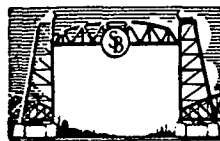
Dit verplicht uiteraard tot niets en verschaft inzicht in belangwekkende perspectieven.

Advertentie-afdeling

ECONOMISCH-STATISTISCHE BERICHTEN

Postbus 42
Schiedam

Tel. 01800-69300

N.V. SLAVENBURG'S BANK

Gevestigd te Rotterdam

KANTOREN IN AMSTERDAM, ROTTERDAM, DEN HAAG
EN ANDERE PLAATSEN IN DEN LANDE

8½% Hypothecaire obligaties 1956

FELDMÜHLE PAPIER- UND ZELLSTOFFWERKE AKTIENGESSELLSCHAFT gevestigd te Düsseldorf-Oberkassel.

Onder verwijzing naar het prospectus dd. 2 oktober 1956 berichten ondergetekenden, dat zij bij hun kantoren te Amsterdam, Rotterdam en 's-Gravenhage, voorzover aldaar gevestigd, op

dinsdag 9 oktober 1956

van des voormiddags 9 uur tot des namiddags 4 uur de inschrijving openstellen op

D.M. 2.000.000.—

van bovengenoemde hypothecaire obligaties in certificaten aan toonder groot D.M. 1.000.- en D.M. 500.- tot de koers van

105½%

De certificaten worden uitgegeven door de N.V. Administratiekantoor „Universum“.

Prospectussen en inschrijvingsbiljetten zijn ten kantore van ondergetekenden verkrijgbaar.

Opneming der Nederlandse certificaten in de officiële notering ter beurze van Amsterdam onder rubriek II is aangevraagd.

2 oktober 1956

HANDEL-MAATSCHAPPIJ NEDERLANDSE OVERZEE-BANK N.V.
H. ALBERT DE BARY & CO. N.V.

TIB

Bij een grote
INDUSTRIE VOOR VERDUURZAAMDE LEVENSMIDDELEN
in het Westen des lands komt beschikbaar de functie van

DIRECTEUR

Voor deze functie, die hoge eisen stelt wat betreft organisatorische en commerciële gaven, wordt iemand gezocht in de leeftijd tussen 35 en 40 jaar, met een veelzijdige opleiding, minstens op middelbaar niveau en met een meerjarige ervaring in een leidinggevende topfunctie in het bedrijfsleven.

Gegadigden, die op volstrekte discretie kunnen rekenen en van wie volstrekte discretie wordt verlangd, worden uitgenodigd hun sollicitatiebrief in handschrift met gedetailleerde beschrijving van levensloop, opleiding en ervaring en voorzien van recente foto, in te zenden onder No 32 aan het

TWENTS INSTITUUT VOOR BEDRIJFSPSYCHOLOGIE,
Grundellaan 18, Hengelo (O.)

Abonneert U op DE ECONOMIST

Maandblad onder redactie van:

Prof. P. Hennipman,
A. M. de Jong,
Prof. P. B. Kreukniet,
Prof. H. W. Lambers,
Prof. J. Tinbergen,
Prof. G. M. Verrijn Stuart,
Prof. F. de Vries,
Prof. J. Zijlstra.

Abonnementsprijs f 22.50;
fr. p. post f 23.60; voor studenten f 19.—; fr. per post f 20.10.

Abonnementen worden aangenomen door de boekhandel en door uitgevers

DE ERVEN F. BOHN
TE HAARLEM

Voor vacerende functies en beschikbare krachten

op hoog niveau, zijn de
advertentiekolommen van
„Economisch-Statistische
Berichten” het aangewezen
medium;

1e) Omdat Uw annonce onder de aandacht komt van stafpersoneel in de grote bedrijven.

2e) Omdat Uw annonce wordt gelezen door diegenen, die de zakelijk belangrijke beslissingen nemen, of daarbij van grote invloed zijn.

UNILEVER N.V.

zoekt

MEDEWERKERS

op het gebied van

ADMINISTRATIEVE ORGANISATIE

en één of meerderen op het gebied van

MECHANISCHE ADMINISTRATIE

Gevraagd worden enthousiaste werkers met ervaring in administratieve inrichting, die zich behoorlijk kunnen uitdrukken in de moderne talen, bij voorkeur doctorandi in de economie, of gevorderden met accountants-studie.

Zij, die een technische vooropleiding hebben genoten, kunnen voor de laatste functie ook in aanmerking komen mits zij voldoende ervaring hebben op administratief gebied.

Schriftelijke sollicitaties te richten aan de Centrale Personeelafdeling, Afdeling Selectie, Postbus 760, Rotterdam, onder nummer 736.